

Mladi za napredek Maribora 2015
32. srečanje

SPOMINI, KI OSTANEJO

ZGODOVINA

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: JASNA KOVAČ
Mentor: BORIS HAJDINJAK
Šola: PRVA GIMNAZIJA MARIBOR

2015, Maribor

Mladi za napredek Maribora 2015
32. srečanje

SPOMINI, KI OSTANEJO

ZGODOVINA

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

2015, Maribor

ZAHVALA

Za nastanek naloge se zahvaljujem zvezi združenj borcev NOB Maribor in zvezi združenj borcev NOB Ruše, ter mentorju, ki so omogočili da je raziskovalna naloga nastala.

KAZALO

POVZETEK	5
2. UVOD	6
2.1 Namen raziskovalne naloge.....	6
2.2 Opredelitev hipotez	6
2.3 Metodologija	7
3. INTERVJUJI.....	8
3.1 Tone Bende	9
3.2 Franc Bera	14
3.3 Jože Berce	17
3.4 Marija Kovač.....	22
3.5 Milan Novak.....	25
3.6 Luka Obradović.....	30
3.7 Avgust Ornik	33
3.8 Alojz Poženel	36
3.9 Marija Rak.....	40
3.10 Stanislav Rak.....	43
3.11 Stanislava Ritonja.....	49
3.12 Srečko Šarh	53
4. UČBENIK IN NA SPLETU DOSTOPNA LITERATURA	57
6. INTERPRETACIJA	58
6.1 Vloga med II. svetovno vojno	59
6.2 Začetek vojne	60
6.3 Nasilje okupatorja in njegovih domačih sodelavcev	60
6.4 Nasilje partizanov.....	61
6.5 Vedenje o Josipu Brozu Titu	61
6.6 Najbolj pomembna posledica II. svetovne vojne	62
6.7 Obravnavanje II. svetovne vojne v šolah	63
7. ZAKJUČEK	64
8. LITERATURA.....	65
9. PRILOGA.....	69

KAZALO TABEL

Tabela 1: Vloge med vojno (vir: intervjuji).....	59
Tabela 2: Spomin na začetek vojne (vir: intervjuji).....	60
Tabela 3: Nasilje okupatorja ali njegovih domačih sodelavcev (vir: intervjuji).....	60
Tabela 4: Nasilje partizanov (vir: intervjuji).....	61
Tabela 5: Vedenje o Josipu Brozu Titu (vir: intervjuji).....	62
Tabela 6: Najbolj pomembna posledica II. svetovne vojne (vir: intervjuji).....	62
Tabela 7: Obravnavanje II. svetovne vojne v šolah (vir: intervjuji).....	63

KAZALO SLIK

Slika 1: Franc Bera kot partizan (lastnik fotografije: Franc Bera).....	14
Slika 2: Jože Berce sprejema priznanje Zveze združenj borcev NOB Slovenije za leto 2013 (fotografija: http://www.zzb-nob.si/priznanja/).....	17
Slika 3: Ukradeni otroci v taborišču Frohnleiten leta 1942 (fotografija: Pickl, 1996, str. 209).....	27
Slika 4 in 5: Taborišče slovenskih izgnancev v Slavonski Požegi leta 1941 (lastnik fotografij: Ivan Lužovec). Ker ni bi dovoljeno fotografiranje, sta bili sliki narejena naskrivaj.....	38
Slika 6: Pri počitku v »spalnici« v šoli Zoriolnici leta 1941 (lastnik fotografije: Ivan Lužovec).....	39
Slika 7: Maribor leta 1941: porušeni glavni most in ob njem še nedokončani pontonski most (lastnik fotografije: Ivan Lužovec).....	43
Slika 8: Izkaznica, ki jo Stanislav Rak uporabljal iz Smederevu (lastnik izkaznice: Stanislav Rak).....	44
Slika 9: Hiša v Srbiji v kateri je živeli Stanislav Rak med vojno kot izganec (lastnik fotografije: Stanislav Rak).....	44
Slika 10: Stanislav Rak kot partizan (lastnik fotografije: Stanislav Rak).....	45
Slika 11: Stanislav Rak kot partizan s tovariši leta 1945 (lastnik fotografije: Stanislav Rak).....	47
Slika 12: Alfonz/Fonza Šarh (1893-1943) z družino na Lobnici leta 1938 (fotografija: http://www.rtv slo.si/blog/liberate/alfonz-sarh-domoljub-in-narodni-heroj/30434). Zada j stojijo Ivan/Vanček (1929-1943), Alojz/Lojzek (1926-1943) in Jožek/Pepček (1928-1943), ki so vsi padli z očetom kot borci Pohorskega bataljona, spredaj desno intervjuvanec Srečko in levo Drago (1933), vmes pa Gabrijela/Jelka (1935) in Anica (1937), ki je v naročju matere Elizabete/Lize (1900-1942), umrle v Auschwitzu.....	53
Slika 13: Dopisnica v nemščini Srečka Šarha (1930) bratu Dragu (1933) v taborišče Himmelberg (fotografija: Terčak, 1976, str. 272) Pod znamko je napisal v slovenščini: » <i>meni gre slabo</i> «.....	55

POVZETEK

II. svetovna vojna se je na Slovenskem začela 6. aprila 1941 in takrat so se je spremenila življenja veliko ljudi. Ne samo zato, ker so nekateri delovali v odporniškem gibanju, bili prisilno mobilizirani v tujo vojsko, zbežali pred nasiljem, bili zaprti v zaporih ali taboriščih ter v tako aktivno sodelovali v njej, temveč tudi zato, ker v vojno kot je bila ta vojna posegla zelo globoko v vsakdanjik vseh in je bila zares »totalna« tako v svojem poteku kot posledicah.

Za izdelavo raziskovalne naloge sem intervjuvala ljudi, ki so to obdobje doživeli in preživeli v različnih vlogah. Izvedeti sem želela, kaj so doživeli, kakšen je bil njihov položaj in njihovo takratno razmišljanje. Zanimalo me bo tudi, kaj pričakujejo od mlajših generacij v odnosu do takratnega dogajanja. Intervjuvanci so bili odkriti in pripravljeni svoje izkušnje deliti z mano in drugimi. Med pogovorom z mojimi vrstniki, sem ugotovila, da jih ta tema ne zanima toliko kot bi jih morala. Z to raziskovalno nalogo sem jim to temo želela tudi približati. Zbrala sem tudi nekaj zanimivih fotografij o tem obdobju. Tako sem tudi poskusila ohraniti primarne vire za prihodnost.

2. UVOD

Ko se je leta 1939 začela II. svetovna vojna na Poljskem, si ljudje na Slovenskem niso znali predstavljati, kaj bo to pomenilo za njih. Vendar se je samo dve leti po tem začela tudi pri nas in za ljudi je to pomenilo prelomnico v njihovem življenju. Življenja kot so ga poznali ni več bilo in morali so se spoprijeti z mnogimi težavami. Vsak je to obdobje v svojem življenju doživljal drugače, vsem pa je skupno, da so jim ti dogodki ostali v spominu za celo življenje.

2.1 Namen raziskovalne naloge

Pred začetkom dela, sem pogledala, kako II. svetovno vojno opisujejo učbeniki in drugi dostopni viri (elektronski in knjižni). Povsod sem našla podobne faktografske podatke. Zmotilo me je to, da nikjer ni opisana kakšna zgodba posameznega človeka. Zato sem za raziskovalno nalogo želela povprašati različne ljudi iz različnih krajev, kako so to vojno doživljali. Želela sem, da bi II. svetovno vojno videli tudi iz oči tistih, ki so jo doživeli in slišali njihove zgodbe. Mislim, da je ta pogled tudi bolj zanimiv, saj si lahko lažje predstavljamo, kaj so ti ljudje takrat doživeli. Seveda ne moremo povprašati vseh ljudi iz tistega časa, vendar mislim, da je že samo nekaj ljudi dovolj, da vojno vidimo iz čisto drugega zornega kota. S fotografijami in pričanji pa želim tudi ohraniti primarne vire.

2.2 Opredelitev hipotez

Pred začetkom raziskovanja sem si postavila naslednje hipoteze:

- hipoteza 1: večina intervjuvancev je imela v teku vojne glede na njej potek različne vloge;
- hipoteza 2: večina intervjuvancev se bo natančno spomnila začetka vojne;
- hipoteza 3: večina intervjuvancev pozna nasilje okupatorja in njegovih domačih sodelavcev iz lastnih izkušenj;
- hipoteza 4: večina intervjuvancev ne pozna partizanskega nasilja;

- hipoteza 5: večina intervjuvancev je med vojno vedela za Josipa Broza Tita;
- hipoteza 6: večina intervjuvancev izpostavlja kot najbolj pomembno posledico II. svetovne vojne njen pomen za prihodnji, torej tudi današnji razvoj; in
- hipoteza 7: večina intervjuvancev ni zadovoljna z obravnavanjem zgodovine II. svetovne vojne na Slovenskem v današnjih slovenskih šolah.

2.3 Metodologija

S pomočjo Zveze združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilne vojne Maribor sem obiskala dvanajst udeležencev II. svetovne vojne, da bi ugotovila, kako in kaj se spominjo iz vojnega časa. Povpraševala sem jih s pomočjo anketnega vprašalnika (PRILOGA). Pregledala sem tudi nekaj literature, v kateri sem pričakovala, da bodo omenjeni intervjuvanci ali pa so omenjeni dogodki, ki jih intervjuvanci opisujejo. S pomočjo literature sem intervjuje dopolnila. Nekatera dopolnila so napisana v oklepajih v besedilih intervjuvancev, nekatera dopolnila pa so napisana kot vsebinske opombe pod črto. Zbrane ugotovitve sem nato analizirali in napisala svoje zaključke.

Uporabila sem naslednje metode dela:

- metoda anketiranja/intervjuja,
- metoda kompilacije,
- metoda statistične obdelave.

3. INTERVJUJI

Intervjuje sem opravila v letih 2012 in 2014. Žal je medtem umrl eden izmed intervjuvancev,¹ v dveh primerih pa žal načrtovanega intervjuja nisem mogla narediti, saj sta udeleženca II. svetovne vojne žal pred intervjujem umrli.² Intervjuje sem posnela in nato prepisala. V nekaterih, sicer redkih primerih sem zaradi jasnosti besedila popravila jezikovne nepravilnosti ali narečne značilnosti intervjuvancev. Kot sem pa že omenila sem s pomočjo literature, v kateri sem pričakovala, da bodo omenjeni intervjuvanci ali pa so omenjeni dogodki, ki jih intervjuvanci opisujejo, intervjuje dopolnila. Nekatera dopolnila so napisana v oklepajih v besedilih intervjuvancev,³ nekatera dopolnila pa so napisana kot vsebinske opombe pod črto.

---

¹ Glej op. 46.

² Gre za izgnanko Ido Kasesnik, roj. Brenc (1915-2014) in partizana Romana Wigela (1929-2014).

³ Npr. na str. 47: »... oče (Alfonz/Fonza Šarh (1893-1943)) bil v ...«

3.1 Tone Bende

Osnovni podatki

Ime in priimek: Tone Bende

Letnica rojstva: 1925

Kraj rojstva: Maribor

Čas opravljanja intervjuja: avgust leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Mariboru, do okupacije.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Delavska družina, stari oče je bil zaposlen pri državni železnici, bil je kovač. Ko je umrl je zapustil družino s petimi otroki.

3.) Šolanje pred in med vojno

Jaz sem hodil v osnovno šolo na Studencih, nato sem hodil na realno gimnazijo, ki je bila prekinjena leta 1941 z okupacijo. Sem pa imel strica, ki je bil zaposlen v tiskarni in sem tam začel delati kot vajenec. V šolo smo se vozili vsak petek v Gradec in je bilo prekinjeno z mobilizacijo v nemško vojsko (februarja oz. maja leta 1943).⁴

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Za mene je to bil hud udarec. Bili smo Slovenci. Tam, kjer smo živeli na Studencih, smo imeli Nemce za sosede in smo 1941 res trepetali, da nas bodo izgnali.⁵ Vendar so bili toliko pošteni, da so nas pustili pri miru. Ponoči so prišli kamioni in so natovorili, to kar so potrebovali in izgnali ljudi v Nemčijo ali Srbijo. Medtem, ko sem bil v šoli v Gradcu, je med poukom prišla v razred vojska in sem bil nato poslan v Francijo. Ko sem bil v Franciji pa je oče bil zaprt in ustreljen, ker je bil aktiven oficir stare jugoslovanske vojske. Med tem časom, ko pa sem jaz to izvedel, je v Franciji potekala invazija.⁶ Takrat sem jaz iz nemške vojske

---

⁴ Vpoklic slovenskih vojaških obveznikov na nemškem okupacijskem območju Slovenije je bil zaradi nerešenega vprašanja o podeljevanju državljanstva kršitev mednarodnega vojnega prava. Na Štajerskem so prve vpoklice letnikov 1923 in 1924 izvedli julija leta 1942, na Gorenjskem in slovenskem delu Koroške pa januarja leta 1943. V primeru nekaterih letnikov so mobilizirance najprej poslali v delovno službo (nemško Reichsarbeitsdienst, kratica RAD) in šele nato v vojsko. Takšen je bil tudi primer letnika intervjuvanca. Skupaj je bilo mobiliziranih v nemško vojsko okoli 38.000 Slovencev in od teh jih je umrlo najmanj 10.000 in morda celo okoli 14.000, ki tako predstavljajo najmanj 10 % vseh slovenskih žrtev II. svetovne vojne. Podrobneje: Ferenc, 2002 in Klukovič, 2013, str. 19-27 in 40-52.

⁵ Izganjanje Slovencev je bilo sestavni del okupacijske politike vseh treh okupatorjev, ki so aprila leta 1941 zasedli Slovenijo, saj so vsi imeli za cilj uničenje Slovencev kot naroda. Na območju nemške okupacijske cone so prebivalstvo razdelili v tri kategorije in vsaki določili nadaljnjo usodo: sloj nacionalno zelo zavednih, ki jih bodo izgnali, sloj mlčnih Vindišarjev, ki jih bodo ponemčili in sloj Nemcev, katerih položaj bodo vsestransko utrdili. Za izgon so predvideli med 220.000 in 260.000 prebivalcev, kar je pomenilo tretjino vsega prebivalstva nemške okupacijske cone. Za izvedbo izгона so si nacisti določili zelo kratek rok petih mesecev od maja do oktobra leta 1941. V štirih valovih bi naj najprej v 1. in 2. valu izgnali narodno zelo zavedne Slovence, predvsem izobražence, in nato priseljence po letu 1914, v 3. valu obmejno prebivalstvo in v 4. valu tiste, ki iz rasnih, zdravstvenih ali političnih razlogov ne bi bili sprejeti v raznarodovalni organizaciji Steirischer Heimatbund in Kärntner Volksbund, ki so ju ustanovili maja leta 1941. Po prvotnem načrtu bi naj Slovence izganjali v Srbijo, a je bil načrt spremenjen 4. junija 1941 na sestanku v Zagrebu. Na tem sestanku je bilo določeno, da bodo Slovence izganjali v Nezavisno državo Hrvatsko (kratica NDH), kvistlinško državo ustanovljena 10. aprila 1941, ki je zajemalo večino današnje Hrvaške in Bosne in Hercegovine. NDH bo izganjala Srbe iz svojega ozemlja v Srbijo. Skupaj je bilo v 1. in 2. valu iz nemške okupacijske cone pregnanih okoli 7.200 ljudi v Srbijo in okoli 10.000 ljudi v NDH. Najbolj množičen je bil 3. val, ko so med oktobrom leta 1941 in julijem 1942 v Nemčijo izgnali okoli 37.000 ljudi iz obmejnih območij Posavja. Zaradi nastanka odporniškega gibanja so nacisti spremenili načrt in od avgusta leta 1942 začeli izganjati svoje partizanov in ubitih talcev. Ta oblika izгона je zajela okoli 8.000 ljudi in njen še posebno tragični del so ukradeni otroci (glej op. 31). V skupino izgnancev sodi tudi okoli 17.000 Slovencev, ki so se pred nemškim nasiljem umaknili z begom na druga zasedena območja. Največ teh je bilo v italijanski okupacijski coni oz. Ljubljani, bili pa so tudi na območju NDH in Srbije. Skupno število tako ali drugače izgnanih Slovencev med II. svetovno vojno je okoli 80.000 ali okoli 10 % vsega prebivalstva nemške okupacijske cone. Podrobneje: Ferenc, 1990 in Brvar, 2007.

⁶ Iz intervjuja ni jasno ali gre za izkrcanje zahodnih zaveznikov v Normandiji 6. junija 1944 ali v Provansi 15. avgusta 1944. Za oboje podrobneje: *Operation Overlord*, 2015 in *Operation Dragoon*, 2015.

pobegnil in se priključil francoskim partizanom. Od tam pa sem se kot tujec moral prijaviti v Franciji in so me poslali v Anglijo kot ujetnika. Nato sem pa kot prostovoljec (prekomorec) šel v Jugoslavijo.⁷ Po enem mesecu se je formirala (5. prekomorska) brigada (Ivana Turšiča – Iztoka),⁸ s katero sem preko Atlantika, Gibraltarja prišel v Italijo, iz Italije pa v naše veliko taborišče v Bariju, to je v Južni Italiji, smo tako prišli v Split. Tu pa se je spet začela borba. Preko Like v Trst, iz Trsta v Ljubljano.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Mobiliziranec v nemško vojsko in partizan prekomorec.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Najhujše je bilo, ko sem bil vajenec tiskarske stroke. Vajenec sem bil v tiskarni, ki je bila nasproti sodišča (in sodnih zaporov v Mariboru).⁹ Tistega dne (2. oktobra) leta 1942¹⁰ je bil deljen čas v službi dopoldan in popoldan. Tu kjer je sedaj Titov most, je bila cesta in je bila zastražena. Tam kjer pa je sedaj tista (spominska) tabla talcev, pri sodišču pa so bila široka vrata. Nato se je pripeljal avtobus samih policistov. Mi pa to čez cesto gledamo, nato so se pripeljali trije ali štiri kamioni polni ljudi. Peljali so jih not. Ob dvanajstih se je začelo streljanje in so do štirih streljali. Nič nismo videli, smo pa slišali strele in vpitje, razne

---

⁷ Prekomorci oz. prekomorske enote so bile enote Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije (odslej: NOV IN POJ) sestavljene iz nekdanjih internirancev, konfirancev, zapornikov, pripadnikov enot italijanske vojske in nemške vojske, ki so med II. svetovno vojno med oktobrom leta 1943 in novembrom leta 1944 nastale v Severni Afriki, Južni Italiji ali Veliki Britaniji. Skupaj jih je bilo 35.000, od tega 27.000 Slovencev in od tega 22.000 Slovencev iz območja, ki je bilo takrat del Italije. Podrobneje: Klun, 1995A.

⁸ 5. prekomorska brigada je bila neuradno ustanovljena 16. novembra 1944 v londonskem predmestju Lee on Sea, uradno pa 23. decembra 1944 v Splitu. Jedro brigade so bili Slovenci, ki so bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko, bili ujeti v Zahodni Evropi in nato v ujetniških taboriščih v Veliki Britaniji prostovoljno vstopili v jugoslovansko partizansko vojsko. Brigada je bila najprej del 8. (dalmatinskega) korpusa NOV in POJ, nato pa 4. armade NOV in POJ. 17. aprila 1945 je pri Vinici prečkala Kolpo in vstopila na območje Slovenije in postala del 7. (slovenskega) korpusa NOV in POJ, vendar je bila takoj zatem 20. aprila 1945 razpuščena, njeni borci pa so bili dodeljeni drugim partizanskim enotam. V njihovem okviru so sodelovali pri zaključnih bojih na ozemlju Slovenije, tako pri osvoboditvi Trsta (2. maj 1945), kot tudi pri osvoboditvi Ljubljane (9. maj 1945). Podrobneje: Klun, 1994.

⁹ Mariborski sodni zapori so še danes delujoči zapor za moške v središču Maribora. Z nemško zasedbo Maribora je postal zapor, ki so ga Nemci uporabljali za zapiranje, mučenje in usmrtno pripadnikov odporniškega gibanja in partizanskih enot. Med II. svetovno vojno je bilo v njem zaprtih okoli 9.000 ljudi, na zaporniškem dvorišču pa je bilo v letih 1941, 1942 in 1943 ustreljenih več kot 660 talcev. Podrobneje: Ževart, 1992B.

¹⁰ Gre za največje posamezno streljanje talcev med II. svetovno vojno v Sloveniji, ko je bilo na dvorišču sodnih zaporov v Mariboru v enem dnevu ustreljenih 143 talcev. Podrobneje: Ževart – Terčak, 1969, str. 10 in 299-372.

klice,... Nato so se vrata odprla in so začeli nositi te mrtve ven. Naložili so jih na kamione, pokrili s plahto in jih odpeljali v Gradec na sežig (v krematorij). Ko je avto odpeljal, se je kri kar vlila. To je bil za mene tak nepozaben trenutek. Med njimi naj bi takrat padla tudi (narodna heroja) Slava Klavora (1921-1941) in Slavko Šlander (1909-1941).¹¹

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

To ne bi rekel, pač pa sem doživel to, ko sem jaz bil nasilno mobiliziran in sem potem videl likvidacijo mojih kolegov.¹²

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Ko smo prišli skupaj, je bil nek partizan, ki je bil tudi ujetnik. Ta nas je seznanil s tem, da je takšna vojna, da so četniki in Tito, ki se bori na drugi strani za svobodo. So pa v naš tabor prišli kraljevi pristaši kralja Petra. Imeli so pozdravni govor in vsakemu izmed nas dali eno cigareto. Rekli so, da nas pozivajo v kraljevo vojsko. Mi smo to odklonili. Drugi dan pa so prišli oficirji iz partizanskega štaba in so nas lepo pokarali, da če nas ni sram, da se medtem ko se doma borijo za svobodo, mi pa tukaj v teh ujetniških capah. In če smo pripravljeni vstopiti v Titovo vojsko. Zjutraj so se vrata odprla in smo podpisali, da vstopamo v Titovo vojsko. Skopani in oblečeni v angleške uniforme smo bili del Titove armade. Na naše kape smo si tudi dali zvezde. Nato so nas tri dni vkrcavali na ladjo in smo pluli do Neaplja, nato pa z železnico preko Kalabrije v Bari. V tem taborišču smo potem tvorili 5. prekomorsko brigado, ki je bila za tiste čase sijajno opremljena z orožjem, vsi smo bili enotno oblečeni. Tako smo krenili v Liko v napad. Tam sem bil dvakrat lažje ranjen. Nato sem bil poslan v Trst iz Trsta pa v Ljubljano.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

To je pa težko vprašanje. Sem ateist, vendar pa sem bil krščansko vzgojen.

---

¹¹ Tukaj se intervjuvanec moti: oba navedena sta bila ustreljena na dvorišču sodnih zaporov v Mariboru 24. avgusta 1941. Glej: Ževart – Terčak, 1969, str. 9, 38 in 40-41.

¹² Ni povsem jasno, kaj je intervjuvanec hotel povedati z omembo »likvidacij svojih kolegov«, a možno je, da gre za usmrčitve v nemško vojsko mobiliziranih vojakov, ki jih je zajela intervjuvančeva enota, ali pa za izvršitve smrtne kazni nad člani intervjuvančeve enote.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Tisto streljanje talcev (2. oktobra 1942 v Mariboru).

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Lepi, vendar se mi ne zdi prav, kako ljudje sedaj to obravnavajo.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Jaz mislim, da ta nedoslednost, še vedno vidimo posledice.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Na vsak način je ta del zgodovine vreden, da pride v šolo, mladi bi morali spoznati svojo zgodovino. Premalo je tega in to je v šolstvu pomanjkljivo.

3.2 Franc Bera

Osnovni podatki

Ime in priimek: Franc Bera

Letnica rojstva: 1926

Kraj rojstva: Zgornja Bistrica

Čas opravljanja intervjuja: avgust leta 2012

Slika 1: Franc Bera kot partizan (lastnik fotografije: Franc Bera).

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Zgornji Bistrici (danes del Slovenske Bistrice).

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Pet otrok in starša. Oče je bil tovarniški delavec, mama pa je imela posest. Bili smo polkmetje.

3.) Šolanje pred in med vojno

Pred vojno sem končal osnovno šolo in dva razreda meščanske šole, nato pa sem se želel iti izučiti, pa je prej prišla vojna.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Spomini so hudi, saj je vojna bila huda. Do septembra 1941 smo čakali, kdaj bomo izgnani, saj je brat že bil.¹³

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Kurir oz. partizan v Zidanškovi brigadi¹⁴ in 14. diviziji.¹⁵

---

¹³ Glej op. 5.

¹⁴ Zidanškova brigada je bila ustanovljena 8. januarja 1944 pri Sv. Primožu na Pohorju. Večino časa do konca vojne je delovala v okviru IV. operativne cone na Štajerskem, pred koncem vojne pa je postala del 14. divizije. Podrobneje: Fajdiga, 2001.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Da, veliko tega. Še posebej, ko so leta 1942 odkrili ilegalne odbore. Sam pa tega nisem doživel.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Ne, za to jaz nisem slišal. Ne spominjam se, da bi imeli kdaj s tem težave.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

To je bilo kar precej razširjeno. V bližini smo imeli tudi kar veliko tiskarno in smo zato bili obveščeni.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

V (14.) diviziji je deloval duhovnik, ki je bil partizan kot ostali.¹⁶

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Prihod Nemcev v Slovensko Bistrico. Bilo je na veliko sredo.¹⁷ Je zelo neprijeten spomin. Ko so Bistričani zvedeli, da pridejo nemški vojaki, so takoj obesili nemške zastave. Še posebej se spomnim tudi bitke na Menini planini (leta 1945).¹⁸

---

¹⁵ 14. divizija NOV IN POJ je bil ustanovljena 13. julija 1943 in se je do začetka leta 1944 bojevala na območju Dolenjske in Notranjske. Njene glavne enote so bile Tomšičeve, Šercerjeva in Bračičeva brigada. 6. januarja 1944 je iz Suhorja v Beli krajini preko Hrvaške odšla na Štajersko in ko je 7. februarja 1944 pri Sedlarjevem ob Sotli stopila na ozemlje slednje se je začela njena najtežja bitka znana pod imenom pohod 14. divizije. V neprestanih bojih do 26. februarja 1944 je 14. divizija izgubila velik del borcev, med njimi tudi partizanskega pesnika Karla Destovnika – Kajuha (1922-1944), vendar ni bila uničena. Postala je največja enota 4. operativne cone in do konca vojne delovala predvsem na Štajerskem. Svojo vojno pot je končala maja leta 1945 z osvoboditvijo velikega dela s Slovenci poseljene južne Koroške, ki pa ga je morala zapustiti 19. maja 1945. Podrobneje: Ževart, 1999.

¹⁶ Verjetno gre za partizanskega duhovnika Jožeta Lampreta (1903-1969), ki je bil verski referent v 14. diviziji. Podrobneje o njem: Urbanc Planinšec, 2011.

¹⁷ To je bil 9. april 1941.

¹⁸ Gre za bitko 13. marca 1945, ko so se borci Šlandrove in Zidanškove brigade ter štaba 14. divizije spopadli s 14. SS. divizijo Galizien, ki so jo sestavljali Ukrajinci. Podrobneje: Sever, 2009.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Konec vojne na Koroškem. Žalostni konec, ko smo izvedeli, da se moramo umakniti.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Dobili smo novo državo.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Mislím, da so želeli to preveč zatreti in bi morali to bolj poudarjati in se več o tem učiti.

3.3 Jože Berce¹⁹

Osnovni podatki

Ime in priimek: Jože Berce

Letnica rojstva: 1926

Kraj rojstva: Selca

Čas opravljanja intervjuja: september leta 2012

Slika 2: Jože Berce sprejema priznanje Zveze združenj borcev NOB Slovenije za leto 2013 (fotografija: <http://www.zzb-nob.si/priznanja/>).

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V rojstnem kraju Selca v Selški dolino oz. pri Škofji Loki.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Siromašna kmetija, ukvarjali smo se tudi z drugimi deli, drugače sem pa se jaz kovaški poklic učil. Oče mi je zgodaj umrl, drugače pa sem imel še tri brate, eno sestro in mamó.

3.) Šolanje pred in med vojno

Pred vojno sem končal osnovno šolo, po vojni pa nižjo gimnazijo, nato pa pehotno oficirsko šolo v Sarajevu. 1966 pa končal vojno akademijo v Beogradu. Med vojno pa sem opravljal več različnih tečajev iz raznih področij. Po potrebi smo se šolali kolikor se je dalo.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Spomnim se še, ko sem bil doma in sem začel delati v kovačnici. In je bila v moji vasi nemška postojanka, učil pa sem se v sosednji vasi. To je bil slab občutek, mislim Nemci niso bili ravno prijazni, mi otroci smo pa poskušali nagajati če se je dalo, vendar je pa bilo

---

¹⁹ Partizansko ime Rudi. Svojo vojaško kariero je končal kot generalmajor Jugoslovanske ljudske armade. O njem: Hren, 1987.

nevarno. Je pa nekaj drugega, pri nas je takrat bila Rupnikova linija,²⁰ veliko skladišč raznega orožja, to orožje se je potem pobralo in so ga ljudje skrivali, mi mulci pa smo to orožje odkrivali in ga predali partizanom.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Sodelavec odporniškega gibanja in nato partizan. Po kapitulaciji Italije je moja enota (Dolomitski odred)²¹ šla v Cerkno in je bila vključena v 9. korpus,²² Vojkovo brigado²³ 31. divizije,²⁴ najprej sem bil kurir, nato sem bil pomočnik komisarja čete, nato sem bil pomočnik komisarja jurišnega bataljona 31. divizije²⁵ in na koncu proti koncu vojne sem bil tudi komisar (Vojkove) brigade. Ta vzpon je za enega mulca s podeželja zanimiv.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Tega smo bili deležni vseskozi, tega nasilja je bilo veliko in proti temu nasilju smo se mi pravzaprav tudi borili. V vsaki vasi, kjer je bila postojanka, je bilo nasilje prisotno. Če ne ravno v vasi, pa zunaj, smo se mi s tem nasiljem vedno srečevali in tudi borili. Na začetku po kapitulaciji Italije, ko so nastale nemške postojanke tu okoli Cerkna, Idrije pa Škofje Loke, smo te postojanke napadali eno za drugo in smo bili tudi zelo uspešni, tako da smo si okoli

---

²⁰ Rupnikova linija je bila sistem utrdb, ki jih je začela graditi Kraljevina Jugoslavija na ozemlju zahodne Slovenije pred II. svetovno vojno kot obrambo pred italijanskim napadom. Ime je dobila po jugoslovanskemu generalu slovenskega rodu in kasnejšemu italijanskemu in nemškemu kvizlingu Leonu Rupniku (1880-1946). Obrambna črta nikoli ni služila svojemu namenu, saj ni bila dokončana pred italijanskim napadom na Jugoslavijo v aprilski vojni. Podrobneje: Marković, 1996.

²¹ T. i. drugi Dolomitski odred je bil ustanovljen 18. septembra 1943, vendar je bil že 17. oktobra 1943 razpuščen, njegovi borci pa dodeljeni enotam 31. divizije. Podrobneje: Petelin, 1988.

²² 9. korpus NOV IN POJ je bil ustanovljen 13. decembra 1943 iz enot dotedanje 3. operativne cone. Območje njegovega delovanja je bilo do konca II. svetovne vojne zahodni del Gorenjske in Koroške ter Primorska. Podrobneje: Ambrožič, 1988.

²³ Vojkovo brigado je bil ustanovljen 1. oktobra 1943 v Cerknem in je bila do konca vojne del 31. divizije. Podrobneje: Guštin, 2000.

²⁴ 31. divizije NOV IN POJ je bila ustanovljena 6. oktobra 1943 kot Triglavska divizija in se je nato od konca oktobra do 22. decembra 1943 imenovala 26. divizija. Njene glavne enote so bile Prešernova, Gradnikova in Vojkova brigada. Bojevala se predvsem na območju 9. korpusa in je svojo vojno pot končala 1. maja 1945 z osvoboditvijo Gorice in Tržiča. Podrobneje: Pavlin, 1989.

²⁵ Jurišni bataljon (uradno udarna četa) 31. divizije je bil ustanovljen kot elitna enota 6. ali 9. decembra 1944 v Žireh. Sloves elitne enote je bataljon povsem opravičil, kar dokazuje tudi njegov največji uspeh, ko je 16. januarja 1945 pri vasi Lipa na Krasu porazila bataljon 7. SS divizije Prinz Eugen. Svojo vojno pot je bataljon končal s sodelovanjem pri osvoboditvi Trsta. Podrobneje: Svetina, 1977 in Štut, 2011, str. 31-52.

Cerkna ustvarili kar velik svoboden prostor. Tega ozemlja kasneje niso nikoli več zasedli, so prišli, vendar smo se spet borili.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Partizanskega nasilja se ne spomnim. Mislim, da je to bila zelo organizirana vojska. Pozornost je tudi posvečala kulturi, vsak bataljon je imel svojega kulturnega referenta.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Veliko se je govorilo o Titu, veliko se je govorilo o vodji. Želeli smo ga vsi videti, vendar to je bilo nemogoče. Mislim, da je bil oseba, ki je odigral veliko vlogo, predvsem v tej moralni podpori. In je vendarle bil energičen človek, ki je to partizansko vojsko vodil uspešno. Saj se to tudi vidi po zaključku, kjer se vidi, da je ta slovenska jugoslovanska vojska bila uspešna, da je tvorila svojo državo.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Moram reči, da je bilo na Primorskem delovanje duhovščine enkratno. In mislim, da je bilo veliko duhovnikov tudi v naših enotah in ni bilo nobenega problema in primorski duhovniki so se znali pridružiti in so dali veliko podporo partizanstvu. Jaz lahko rečem, da se spomnim, da je cel bataljon šel v cerkev in ni bilo nobenih problemov, verskih konfliktov. Mislim, da so tu duhovniki odigrali izredno pomembno vlogo, da so bili zavedni Slovenci, primorski. Vem da na Dolenjskem ni bilo tako, na Štajerskem je bilo boljše. Jaz imam glede duhovnikov s Primorske najlepše vtise in najlepše mnenje. Ni bilo nobene verske nestrpnosti, pa da bi bili kakšni problemi glede tega.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Teh dogodkov je bilo veliko, najbolj so mi ostali v spominu dogodki iz jurišnega bataljona 31. divizije, ta bataljon je bil sestavljen nekje konec leta 1944, v ta bataljon sem jaz prišel malo kasneje kot pomočnik komisarja. To je bila enota, ki je bila sestavljena iz samih preverjenih

borcev, je bila izredno dobro oborožena in seveda, ta je enota je šla vedno, ko je bilo treba napraviti kaj hitro ali prebiti se kje ali pa napasti kakšno kolono. Tako da, smo bili zelo aktivni in tudi uspešni. O tem pripoveduje tudi knjiga *Ognjeni plaz*.²⁶

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Konec II. svetovne vojne sem jaz kot komisar (Vojkove) brigade in moja brigada, pokrivali smo teren Postojna, Gorica, tu so se pa umikale vse te enote, da bi čim prej prišle na drugo stran. Četniške, domobranske in smo imeli vsakodnevno boje. Ta zadnji mesec te vojne je bil zelo krvav in zelo naporen, potem smo se vendarle približali Gorici in smo prišli v Gorico. Jaz sem potem odšel še v Videm, vendar sem šel nazaj tudi v Trst in tako se je končala II. svetovna vojna za nas. 15. maja pa je 9. korpus bil razformiran in vse te enote so prišle pod poveljstvo 4. armade²⁷ in potem je bilo vprašanje kdo bo ostal v vojski. Jaz se želel iti domov, da bi dokončal kovaški poklic ali z obzirom, da so rekli, da smo perspektivni, da smo potrebni in smo se odločil, pravzaprav so nas nekak na tak način zadržali v armadi. In ko sem potem rekel ne, sem končal pehotno šolo v Sarajevu.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

V II. svetovni vojni, je bila Slovincem namenjeno, da jih uničijo, da jih izženejo, da jih uničijo in mislim, da ravno to, kar mnogi danes ne razumejo, je slovenska partizanska vojska skupaj z zavednimi Slovenci zagotovila, da smo mi še na svoji zemlji in drugo, da smo imeli svojo državo, prej skupno zdaj svojo in če tega ne bilo, danes Slovencev ne bilo več. Videli ste koliko jih je bilo v taboriščih, koliko jih je bilo izgnanih v Srbijo in na Hrvaško, koliko je bilo ubitih in da je ravno ustanovitev partizanskih enot zagotovilo to, da lahko mi danes rečemo, da imamo svojo državo, čeprav mnogi danes to ne priznajo in ne razumejo. Nihče pa ne pove, da je partizanska vojska izgubila preko 30.000 vojakov. To je zelo krvavi davek in

---

²⁶ Že omenjena knjiga Svetina, 1977.

²⁷ 4. armade NOV in POJ je bila ustanovljena 1. marca 1945 iz predvsem dalmatinskih partizanskih enot 8. korpusa. Njeno operativno območje je bilo območje Hrvaškega Primorja, Kvarnerja, Istre in Primorske. Zato ji je bil podrejen tudi 9. korpus. Njene zadnje vojaške operacije so bile osvoboditev Reke (3. maj 1945) in Trsta (2. maj 1945) ter zajetje nemškega 97. korpusa pri Ilirski Bistrici (7. maj 1945). Podrobneje: *Četrta jugoslovenska armija*, 2015.

če slovenskih partizanov in zavednih Slovencev ne bi bilo, bi bila danes tukaj Madžarska, Italija in pa Nemčija.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Mislím, da se je na začetku temu kar veliko pozornosti posvečalo, potem pa vedno manj in to ni dobro. Mislím, da bi vsaj mlada generacija o tem morala kaj več vedeti o tem kaj se je dogajalo, saj to je bila izredno kruto življenje takrat in so mnogi Slovenci končali v taboriščih, zaporih, streljanjih, ... O tem bi mlada generacija morala več vedeti tudi zaradi tega, da se kaj takega več na ponovi.

3.4 Marija Kovač

Osnovni podatki

Ime in priimek: Kovač Marija

Letnica rojstva: 1923

Kraj rojstva: Podova

Čas opravljanja intervjuja: november leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

Podova pri Račah.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Bilo nas je devet otrok. Imeli smo kmetijo, tako da naš socialni položaj ni bil preveč dober.

3.) Šolanje pred in med vojno

Samo osnovna šola.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Enkrat je k nam prišla mamina znanka in je rekla, da bi brat v Avstriji potreboval nekoga, ki bi pazil otroke. Mama me je nato pustila iti k njim za tri mesece, jaz pa sem prišla nato domov po treh letih.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Civilist. Bila sem pri tej družini v Gradcu. Žena ni znala slovensko, saj je bila Avstrijka, gospod pa je z mano govoril hrvaško, otrok pa je takrat bil star štiri mesece. Tam sem pazila tega otroka, jim kuhala in opravljala gospodinjstvo.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Doživela sem ga samo enkrat, ko so me zaprli. To pa zato, ker me je en moški obtožil, da sem neki listek nesla k enemu od znancev. Vendar na tem listku ni pisalo nič takega, samo sporočilo od prijatelja, to vem, ker sem ta listek tudi prebrala. Ta gospod pa je mislil, da sem delala proti vojski. Nato sta prišla dva policista in me zaprta. Spustili so me šele, ko je tisti gospod, pri katerem sem delala, prišel nazaj domov in videl, da me ni.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Ne, tega nasilja nisem doživela, saj sem bila za njih. Brat je tudi bil pri njih.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

O njem nisem nič vedela. Za njega sem izvedela, ko sem prišla nazaj domov.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

K maši smo normalno hodili in ni bilo nič posebnega.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Ta čas, ko sem bila zaprta. Saj je bila zelo mala sobica brez oken in zelo temna. Zelo sem se bala tega, kaj bo, saj nisem vedela ali me bodo izpustili ali ustrelili. Najbolj sem bila vesela, ko me je gospod prišel iskati.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Ko je bilo konec sem že bila doma. In ni nobenih posebnih spominov, saj smo takrat delali na polju. Bila sem samo vesela.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Da se to več ne bi ponovilo.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Da povedo tako kot je bilo, da bi kasnejše generacije vedele in se ne bi to ponovilo.

3.5 Milan Novak

Osnovni podatki

Ime in priimek: Milan Novak

Letnica rojstva: 1928

Kraj rojstva: Makole

Čas opravljanja intervjuja: julij leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Makolah pri družini.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Socialni položaj družini ni bil najboljši, nismo pa bili tudi najslabši, če lahko tako rečem. Imeli smo srednje veliko posestev in malo podeželsko trgovino. Vseh skupaj pa nas je bilo sedem.

3.) Šolanje pred in med vojno

Jaz sem bil v meščanski šoli leta 1941, vendar je nisem niti dokončal, ker se je aprila začela vojna in je bilo konec. Šolanje sem nadaljeval po osvoboditvi.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Spomini so takšni, kakšni so pač bili – hudi. Naša družina je začela s sodelovanjem (z odporniškim gibanjem) že leta 1941. Brat (Jožef Novak (1917-1942))²⁸ je bil glavni, tisti, ki je celo zadevo sprožil. Preko nekega sošolca je začel z organizacijo podpore odporniškemu gibanju. Tako da smo že v drugem delu poletja leta 1941 začeli pomagat, iskati karte, tudi orožje smo imeli.

---

²⁸ O njem: *Smrtne žrtve ...* Jožef Novak: <http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=80351>, 7. II. 2015. Na spisku ustreljenih 2. oktobra 1942 v Mariboru ni omenjen, je pa vidno njegovo ime na fotografiji plakata z razglasitvijo usmritev; glej: Ževart – Terčak, 1969, str. 302-304 (spisek) in 305 (fotografija).

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Jaz sem bil star takrat komaj 14 let. Bil sem kurirček, ki sem pošto nosil. To pa zato, ker me je brat včasih poslal in sem s kolesom kar zapeljal. Vozil sem na Ptujsko goro, Lovrenc na Dravskem polju. Nosil sem pisma, ko pa je to postalo bolj nevarno, pa smo to skrili v krmilo v kolesu in tisti h kateremu sem prišel je vedel, kje sem to imel skrito. Do leta 1942 sem teh poti že več naredil, ne bom rekel, da so to bile velike poti, ampak iz Poljčan do Lovrenca na Dravskem polju, moj brat je imel to vezo. Ta del je bil dodeljen njemu, da organizira te stvari v tem delu.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Leta 1942 so zaprli mojega brata, ki je bil nato obsojen na smrt. Zatem so zaprli še dve starejši sestri, ampak te dve so potem iz Starega piskra (v Celju)²⁹ izpustili domov. Brata, tega, ki je bil organizator, so aretirali koncem julija in je bil v zaporu, dokler ga 2. oktobra 1942 niso obsodili na smrt.³⁰ Mi smo pa potem bili 3. oktobra 1942 aretirani in pripeljeni v celjsko (okoliško) osnovno šolo, ki je bil zbirni prehodni center, kamor so nas pripeljali in nas že začeli popisovat in sortirati nas do 18 let stare, jaz sem spadal potem v skupino ukradenih otrok.³¹ Prva skupina je bila od let dojenčkov do dveh let, druga let skupina je bila tri do šest let, tretja je bila od sedem do dvanajst in četrta od trinajst do osemnajst. Po skupinah so nas že v Celju

Slika 3: Ukradeni otroci v taborišču Frohnleiten leta 1942 (fotografija: Pickl, 1996, str. 209).

začeli sortirat, nato so nas pa po treh dneh pripeljali v kraj pri Gradcu

Frohnleiten.³² Tukaj smo potem bili okoli štirinajst dni, tukaj so nas pa potem še do konca sortirali in razdelili po skupinah, namreč ukradeni otroci so bili razdeljeni na te skupine, ki sem jih prej imenoval in po takih skupinah so potem bili tudi pripeljani v prevzgojna taborišča v Nemčijo. V juliju in avgustu (leta 1942), ko so bila streljanja v Celju, so te družina že ločili v Celju in so starejše od 18 let

²⁹ Celjski sodni zapori ali Stari pisker v Celju je še danes delujoči zapor za ženske in moške v središču Celja. Z nemško zasedbo Celja je postal zapor, ki so ga Nemci uporabljali za zapiranje, mučenje in usmrtitve pripadnikov odporniškega gibanja in partizanskih enot. Med II. svetovno vojno je bilo v njem zaprtih okoli 16.000 ljudi, na zaporniškem dvorišču pa je bilo v letih 1941 in 1942 ustreljenih 374 talcev. Zapor je znan tudi po drzni akciji 15. decembra 1944, ko je skupina partizanov s pomočjo slovenskega paznika osvobodila 127 zapornikov. Podrobneje: Terčak, 1976 in Ževart, 1988.

³⁰ Glej op. 10.

³¹ Ukradeni otroci so bili mladostniki do 18. leta starosti, ki so jih nemške okupacijske oblasti zaradi sodelovanja njihovih ožjih svojcev odvedle iz domačega okolja. Največ takšnih primerov je bilo v Sloveniji leta 1942 na Štajerskem. Takrat so ukradene otroke iz zbirnega taborišča v t. i. okoliški osnovni šoli v Celju preko taborišča Frohnleiten pri Gradcu poslali v posebna taborišča za prevzgojo v Nemčiji. V dveh transportih, 3.-6. in 14.-15. avgusta 1942, je bilo okoli 600 ukradenih otrok. Podrobneje: Terčak, 1973, Ževart, 2000 in Tuš, 2006.

³² O tem taborišču: Terčak, 1976, str. 93-96 in 263 ter Pickl, 1996, str. 209.

poslali v koncentracijska taborišča Auschwitz, Dachau,... Tako da so materam vzeli otroke iz naročja, to so bili najtežji trenutki. Mi v oktobrski aretaciji, smo bili isto pripeljani v Celje. Nas so komaj tam razvrstili po starosti v barake. Tam smo nato čakali, da nas pripeljejo v Nemčijo v kazenska taborišča. In potem nas spet niso razvrstila kar tukaj in nas nato pripeljali v Nemčijo, ampak so spet celotno družino skupaj pripeljali v Nemčijo (v taborišče Weismain pri Bayreuthu).³³ Ne vem kaj se zgodilo takrat, pravijo da je bila neka mednarodna skupina Rdečega križa in da nas zato niso razdelili po starosti.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Nasilja partizanov nisem doživel, saj smo mi bili že prej aretirani preden se je partizanstvo sploh razvilo. Ne bi mogel reči, da sem ga doživel. Jaz bi še tukaj samo par besed rekel, ni bilo partizanstvo, tako kot danes vsak reče, komunistična zadeva. V Makolah je bilo takrat zaprtih 14 družin in to so bile družine, ki s komunizmom niso imele nič.³⁴

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Med vojno pravzaprav nič, saj v Nemčiji nismo imeli nobenih kontaktov s tem. Vedeli smo toliko, koliko so nam napisali, vendar se ni dalo veliko pisati, saj so bila ta pisma kontrolirana. O njem smo več vedeli takrat, ko smo se vrnil domov.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Brat, ki je bil v (koncentracijskem taborišču) Dachau, je bil z enim duhovnikom³⁵ celo prijatelj in sta se po vojni skupaj vrnila.

---

³³ Po Tuš, 2006, str. 36 je bilo v tem transportu 228 oseb in od tega je bilo 108 mladostnikov. Napačno navaja kot ime taborišča Weissmann.

³⁴ V Makolah je delovalo odporniško gibanje od začetka okupacije. Poleti leta 1942 je okupator odkril sodelavce odporniškega gibanja: devet jih je bilo ustreljenih kot talci, ostale pa so bili poslani v taborišča. Podrobneje: Penič, 1992.

³⁵ Morda gre za slovenskega duhovnika Franca Puncerja (1916-2008), ki je bil posvečen leta 1941 v Mariboru in je bil nato poslan v Sv. Jurij ob Taboru v Spodnji Savinjski dolini. Nemci so ga zaprli in poslali v Stari pisker, od tod pa v koncentracijsko taborišče Dachau, kamor je prispel 29. januarja 1943 in dobil taboriščno številko 43016. V taborišču je ostal do konca vojne. Po koncu vojne je bil župnik v Gornji Radgoni vse do leta 1989. Napisal je knjigo *Duhovnik v taborišču smrti: iz nenapisanega dnevnika*, ki je do zdaj že dvakrat izšla (Celje: Mohorjeva družba, 1991 in Celje: Društvo Mohorjeva družba - Celjska Mohorjeva družba, 2007²). O njem: *Franco Puncer (duhovnik)*, 2015.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Težki dogodki so bili, ko so nas aretirali 3. oktobra 1942. Pri nas so že bili ob petih zjutraj. Mene so iskali najprej, saj sem bil star 14 let in so se bali, da bom pobegnil. To je bil eden od takšnih udarnih dogodkov. Pozneje pa so bile te ločitve. Ko smo potem prišli v Nemčijo in so na z družino ločili. Jaz sem spadal že v delovno skupino od 13 do 18 let in so nas ločili, da smo šli v posebej za to pripravljene taborišča, ker smo bili delovna skupina. Ostale skupine so bile prevzgojne skupine. Te prevzgojne skupine je prevzela organizacija Lebensborn,³⁶ to je bila v glavnem ženska organizacija, ki je prevzela te otroke in imela nalogo jih prevzgojit s precej strogimi prijemi.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Na konec vojne so seveda lepi spomini, seveda pa tudi težki, saj smo čakali, če se bo še kdo vrnil iz vojne. Vendar vseeno prijetni. Jaz sem se vrnil konec maja leta 1945 že domov in moram reči, da nismo bili ne vem kako razpoloženi, saj ko smo se vrnil domov je bilo vse opustošeno, samo prazno hišo smo še našli, tako da smo začeli znova.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Ogromno ljudi je umrlo, več kot polovica se ni vrnila iz taborišč.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Predvsem je treba obravnavati obojestransko. Treba je razložiti kaj je pravzaprav bil cilj OF in kdo so bili ti ljudje, ki so prvi stopili v OF.

---

³⁶ Lebensborn je bila nacistična organizacija, ki je bila leta 1935 ustanovljena kot del SS. Njen namen je bil, da bi se rodilo oz. z asimilacijo ustvarilo, čim več »arijskih« otrok, ki bi jih nato posvojili nemške družine. Tako je organizacija Lebensborn leta 1942 prevzela slovenske ukradene otroke omenjenih prvih dveh transportov do 3. leta starosti s t. i. dobro rasno oceno. Podrobneje: Ferenc, 1992.

3.6 Luka Obradović

Osnovni podatki

Ime in priimek: Luka Obradović

Letnica rojstva: 1926

Kraj rojstva: Resovac, Bosna in Hercegovina

Čas opravljanja intervjuja: julij leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

Resovac pri Bosanskem Petrovcu v Bosanski krajini oz. Bosni in Hercegovini.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Kmečka družina, bolj siromašni. Bilo nas je čez deset.

3.) Šolanje pred in med vojno

Prva generacija šole, ki je bila zgrajena v rojstnem kraju (štiriletna šola). Med vojno ni bilo šolanja.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Veliko presenečenje, da se je druga verska skupnost obrnila proti naši verski skupnosti.³⁷ Ko so ustaši prevzeli oblast, so začeli takoj pobijati ljudi.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

---

³⁷ S tem stavkom intervjuvanec, ki je Srb, opisuje nasilje ustašev, fašistične organizacije, ki je bila od 10. aprila 1941 na oblasti v NDH, nad pravoslavci oz. Srbi. Ker so v ustaško organizacijo oz. vojsko prostovoljno vstopili mnogi, a nikakor ne večina katolikov oz. Hrvatov in muslimanov oz. Bošnjakov na ozemlju NDH, intervjuvanec ustaše opredeli z versko oznako. Tudi svojo skupnost opredeli z versko oznako. Velja pa poudariti, da vsi pravoslavci oz. Srbi v NDH niso bili partizani, saj je bilo na nekaterih območjih zelo veliko četnikov. Četniki so uradno predstavljali kraljevo vlado v izgnanstvu, dejansko pa so zaradi nasprotovanja partizanom marsikje sodelovali z Italijani in/ali Nemci ter ponekod celo z ustaši.

Najprej sem bil pionirsko, nato pa mladinsko organiziran,³⁸ potem pa partizan.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

To je bilo pobijanje, ko so jih pobili v treh skupinah. Ene so vrgli v brezno, druge pa so pobijali s topimi predmeti, tako da so bili še živi in so se mučili do smrti.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Moja enota, konkretno, ni izvrševala nobenega nasilja. Jaz sem bil v 1. krajiški brigadi.³⁹ Če smo ujeli kakšno (domobransko) enoto,⁴⁰ smo vprašali, kdo želi priti z nami, kdo pa želi ostati tam. Zgodilo se je tudi, da smo kakšnega domobranca ujeli večkrat,⁴¹ ampak ga nismo nikoli ubili.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

O njem sem prvič slišal leta 1942, ko je brat po spominu narisal njegovo sliko. Tako, da smo bili z njim seznanjeni zelo dobro. O njem sem imel najboljše mnenje do njegove smrti.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

---

³⁸ Z izrazom »organiziran« se je med vojno označevalo vključenost v politično organizacijo. Intervjuvanec je torej bil član pionirske organizacije, nato pa mladinske organizacije Savez komunističke omladine Jugoslavije (kratica SKOJ).

³⁹ 1. krajiška brigada je bila ustanovljena 21. maja 1942 v vasi Lamovita pri Prijedoru v Bosanski krajini v Bosni in Hercegovini. Bila je ustanovljena kot tretja partizanska brigada v Jugoslaviji, pred njo sta bili ustanovljeni samo še 1. in 2. proletarska brigada. Od 9. novembra 1942 je bila del 5. krajiške divizije NOV in POJ. Brigadna vojna pot je dolga nič manj kot 21.000 km in na njej je brigada sodelovala v številnih bojih, med drugim tudi pri osvoboditvi Beograda (20. oktober 1944) in preboju Sremske fronte (12.-14. april 1945). Posebnost brigade je bil od 30. novembra 1944 do 6. februarja 1945 njen 5. bataljon, ki so ga sestavljali v Srbijo izgnani Slovenci (glej op. 68). Brigada je vojno pot končala 15. maja 1945 na slovensko-avstrijski meji pri Črni na Koroškem. Podrobneje: *Slovenski bataljon*, 1980, str. 20-21 in *Prva krajiška proletarska udarna brigada*, 2015.

⁴⁰ Domobranci (hrvaško domobranci) so bile redne enote NDH, ki so jih sestavljali vpoklicani Hrvati in Bošnjaki. V primerjavi z ustaši je bila njihova vojaška kvaliteta bistveno nižja, obenem pa so bili običajno zelo nepolitični in zato posledično bistveno manj nevarni za civilno prebivalstvu.

⁴¹ Velja opozoriti, da intervjuvanec ne omenja ustašev, ki bi se predali partizanom. Ustaši so se zaradi svoje zagrizenosti in dejanske vpletenosti v zločine le zelo redko predali partizanom, pa tudi v primeru, če so to naredili, so bili običajno usmrčeni. Poudariti velja, da je isto veljalo tudi za partizane, ki so prišli v roke ustašem.

Pri nas so (pravoslavni) duhovniki bili prvi na udaru in so pobegnili.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Najlepši dogodek, ki ga imam v spominu je bil 10. avgusta 1943, ko smo napadli letališče Rajlovac pri Sarajevu.⁴² To je bil največji uspeh, saj smo uničili 34 letal in bilo je zelo malo žrtev. Padli so samo trije. Bil je uspeh, ker smo jih presenetili. Lep spomin je tudi ta, ko smo (20. oktobra 1944) Beograd osvobodili.⁴³

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Jaz sem takrat bil (na vojaškem šolanju) v Rusiji ob Volgi.⁴⁴ Nato smo šli proti Gruziji in mi nismo niti vedeli, kaj se dogaja.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Pozitivna posledica je ta, da smo dobili nazaj svojo državo republiko Jugoslavijo, negativne pa so bili ti poboji.⁴⁵

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Mislím, da bi morali povedati kako je bilo in ne povečevati ali obsojati stvari.

---

⁴² O tem napadu: *Napad na sarajevski aerodrom Rajlovac 1943.*, 2015.

⁴³ O osvoboditvi Beograda: *Beogradska operacija*, 2015.

⁴⁴ Od jeseni leta 1944, ko je bil vzpostavljen neposreden stik z Rdečo armado, so bili poslani na vojaško šolanje v Sovjetsko zvezo številni »perspektivni«⁴⁵ jugoslovanski partizani. Vzrok za to ni bil samo še vedno nedokončana vojna, pač pa tudi politična usmeritev, saj je takrat bila Sovjetska zveza nedvomno politični ideal vodstva jugoslovanskih partizanov.

⁴⁵ Ni povsem jasno na katere poboje je intervjuvanec mislil. Možno je, da gre za poboje civilistov v času vojne, kar je bilo še posebej značilno za Bosno in Hercegovino, ali pa da gre za povelje poboje pripadnikov kvizlinških enot.

3.7 Avgust Ornik⁴⁶

Osnovni podatki

Ime in priimek: Avgust Ornik

Letnica rojstva: 1922

Kraj rojstva: Jakobski Dol

Čas opravljanja intervjuja: avgust leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Jakobskem Dolu pri starših.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Naša družina ni imela svojega grunta (posestva) in je naš oče pri nekih ženskah delal kot upravnik enega od treh posestev. Bilo je šest otrok in starša.

3.) Šolanje pred in med vojno

Pred vojno nisem hodil v šolo. Doma je bilo toliko dela, da so me oprostili, da nisem naredil osemletke. Najbolj sem se šolal med in po vojni. Nimam narejenih več kot šest razredov. Potem sem pa naredil različne tečaje.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Bila je kriza in kmetje niso bili zmožni prodati pridelkov. Ko pa je Hitler prišel na naše ozemlje je bilo še slabše stanje.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

---

⁴⁶ Intervjuvanec je umrl 8. marca 2013.

Ko so prišli Nemci so vse fante mobilizirali, tako tudi mene (marca leta 1943).⁴⁷ Poslali so me v Nemčijo, nato pa v Francijo, Avstrijo in Italijo. Potem sem bil tudi poslan na fronto na Siciliji, da sem se boril.⁴⁸ Na Siciliji, kjer je bila Italijanska fronta, so me Američani zajeli. Tam sem bil samo tri tedne ujetnik, pa sem že bil vojak naprej. Hitro za tem pa sem že bil partizan (prekomorec).⁴⁹ Tam so nas razdelili v več skupin: nekateri so šli k letalstvu,⁵⁰ eni so šli k avtočeti,⁵¹ nekateri k tankistom,⁵² ... Jaz sem bil dodeljen letalstvu. Tam smo delali do 1944, v delavnicah v Afriki. Leta 1944 pa smo prišli v Jugoslavijo. Tam sem bil spet v letalstvu.⁵³

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Tega nisem, ker sem bil v Italiji in Afriki. Tam pa ni bilo nobenega. Tam ni bilo nič. Potem ko pa smo prišli v Jugoslavijo pa sem bil bolj v »pozadini«,⁵⁴ ker sem bil v letalstvu, ne ravno na pravi fronti.

---

⁴⁷ Letnik 1922 iz Štajerske je bil vpoklican neposredno v nemško vojsko marca leta 1943. Glej op. 4.

⁴⁸ Zahodni zavezniki so se izkrcali na Siciliji 9. julija 1943 in jo osvobodili do 17. avgusta 1943. Podrobno: *Allied invasion of Sicily*, 2015.

⁴⁹ Glej op. 7.

⁵⁰ To sta bili 1. in 2. lovska eskadrija NOV in POJ, ki sta bili ustanovljeni 22. aprila oz. 1. julija 1944 na letališču Benina blizu Benghazi v Libiji. Uradno sta bili eskadriji kot 352nd Yugoslav Squadron in 351st Yugoslav Squadron del britanskega letalstva ali RAF (kratica za Royal Air Force). Eskadriji sta bili oboroženi z britanskimi lovskimi letali Spitfire in Hurricane. Operativno sta eskadriji delovali od 18. avgusta oz. 13. oktobra 1944 iz letališča Cannae v Južni Italiji, nato iz letališča na otoku Vis in nazadnje iz letališča Zemunik pri Zadru. Glej: Klun, 1995A, str. 284, *No. 352 Squadron RAF*, 2015 in *No. 351 Squadron RAF*, 2015.

⁵¹ Avtočeta, tudi avtomobilska četa, je enota šoferjev kamionov oz. avtomobilov. V Južni Italiji so bile tri avtočete sestavljene iz prekomorcev in 23. septembra 1944 so se združile v 1. slovenski prometni bataljon. Ta je marca leta 1945 odšel v Jugoslavijo. Glej: Klun, 1995A, str. 285.

⁵² 1. tankovska brigada NOV in POJ je bila ustanovljena 16. julija 1944 v Gravina di Puglia v Južni Italiji. Sestavljali so jo v veliki meri prostovoljci, ki so pred tem opravili tankovske tečaje v okolici Kaira v Egiptu. Oborožena je bila z ameriškimi lahкими tanki M3 Stuart. Kot del 8. korpusa in nato 4. armade je od jeseni leta 1944 sodelovala v vseh njenih operacijah in končala vojno pot z osvoboditvijo Trsta in Koroške. Del borcev 1. tankovske brigade je septembra leta 1944 odšel v Sovjetsko zvezo in bil glavnina 2. tankovske brigade oborožene s sovjetskimi srednjimi tanki T-34. Podrobneje: Klun, 1995B.

⁵³ Po sporazumu s Sovjetsko zvezo, ki ga je Tito podpisal 16. oktobra 1944 v Beli Crkvi, so jugoslovanski partizani dobili opremo za ustanovitev dveh letalskih divizij: 11. lovsko divizijo, ki je bila ustanovljena 7. januarja 1945 v Sremu in je bila opremljena s sovjetskimi lovskimi letali Jak-1, Jak-3 in Jak-9, in 42. jurišna divizijo, ki je bila ustanovljena 29. decembra 1944 v Sremu in je bila opremljena s sovjetskimi jurišnimi letali Il-2 Šturmovik. Piloti in tehnično osebje teh enot je bilo sestavljeno iz različnih skupin, med njimi pa so tudi bili prekomorci, ki so jih Britanci v Severni Afriki izobrazili za tehnično osebje. Ker sta 1. in 2. lovski eskadriji potrebovali manj tehničnega osebja kot ga je bilo na razpolago, so del teh, med njimi je bil tudi intervjuvanec, poslali v enote opremljene s sovjetskimi letali. Podrobneje: *Jedanaesta vazduhoplovna lovačka divizija NOVJ*, 2015 in *Četrdesetdruga vazduhoplovna jurišna divizija NOVJ*, 2015.

⁵⁴ Slovensko: zaledje.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Ne, tega nisem doživel, mi smo si bili kot bratje pa sestre.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Skoraj nič. Potem pa je bila odločitev, kdo bo šel k kraljem, kdo pa k Titu. Večina je šla k Titu, tudi jaz.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Tam (kjer sem bil jaz) nismo nič imeli.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Fronta (na Siciliji). Potem pa, da sem zdrav prišel domov.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Ko se je bližal konec smo bili v Novem Sadu, iz Novega Sada pa smo odšli v Šabac. Tam pa je bilo konec vojne. Ker pa jaz nisem imel zamenjave na letalu za katerega sem skrbel, pa me niso domov spustili, tako da sem še komaj leta 1946 domov prišel. Doma sem bil celo zimo bolan, hrano sem menjal, delati sem začel, zrak sem menjal. Spomladi sem pa prišel k sebi.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Grozote.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Danes baje nič ne obravnavajo, narodnoosvobodilno borbo tudi nič. V Jugoslaviji pa so samo to obravnavali. Morali bi malo več obravnavati.

3.8 Alojz Poženel

Osnovni podatki

Ime in priimek: Alojz Poženel

Letnica rojstva: 1924

Kraj rojstva: Planina pri Rakeku

Čas opravljanja intervjuja: julij leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Mariboru, sem prišel leta 1939.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Velika družina, pet otrok (trije fantje, dve puncici), starša, mame od obeh staršev. Oče šofer, vozil v Italiji. Do petega leta živeli na italijanski strani Planine pri Rakeku, potem je oče kupil hišo na Slovenskem, ker smo otroci morali v šolo. Oče ni želel, da bi šli v italijansko šolo.

3.) Šolanje pred in med vojno

Osnovno šolo sem obiskoval v Planini, nato sem odšel v Rakek v meščansko šolo. 8 km smo vsak dan hodili v skupini, zjutraj tja, zvečer pa nazaj.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Veliki spomini. Oče je dobival plačo na italijanski strani v lirah in smo še kar dobro živeli. Lira je takrat bila draga, bila je 8 dinarjev. imel je plače 800 lir. Nato smo začeli rast in smo vse več rabili. Vojska je začela v Etiopiji (leta 1935)⁵⁵ in Italijani so izgubljali (gospodarski

---

⁵⁵ To je bil napad fašistične Italije na takrat eno izmed redkih neodvisnih afriških držav Abesinijo, kasneje imenovano Etiopija. Italija je sicer prvič napadla Abesinijo že v letih 1895-1896, vendar je bila v tej t. i. 1. italijansko-etioipski vojni poražena. T. i. 2. italijansko-etioipska vojna se je začela 3. oktobra 1935 in končala maja leta 1936 z italijansko zasedbo prestolnice Adis Abebe in priključitvijo Etiopije kot italijanske kolonije. Ta vojna velja za enega izmed spopadov, ki je napovedal bližnji začetek II. svetovne vojne. V tej vojni so kot italijanski državljani sodelovali tudi številni primorski Slovenci. Podrobneje: Krebelj, 2004 in *Second Italo-Ethiopian War*.

razvoj) in je lira padla na 2 dinarja. Takrat je oče moral nekaj napraviti. Mi trije fantje smo odšli v meščansko šolo in puncji v osnovno šolo. Potem mi je leta 1939 stric v Mariboru poskrbel, da sem se šel učiti v trgovino za trgovskega pomočnika. Tako sem kot vajenec dočakal leto 1941.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Vajenec, izgnanec, taboriščnik in vojak.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Ne, da bi me fizično kjer mučili, vendar pa z besedami. Videl sem pa strašne stvari.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Ne, nič posebnega.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

O njem smo samo vedeli, da je heroj, velik človek in to kaj se je o njem govorilo. Noben ni razmišljal niti o tem, da ne bi naredil, tistega kaj je on ukazal. Ko gre za Tita jaz pravim tako, da bi naj nujna, da se v tistem trenutku, ko je bila okupirana Jugoslavija, najde človek ki se ga bo dvignilo na najvišji nivo, kot tisti, ki bo vlekel naprej. In to je bil Tito. Tito je bil navaden človek kot vsi drugi, ampak propaganda ga je naredila takega heroja, vendar je bil sposoben.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

V partizanih smo imeli veliko duhovnikov in seveda, če je kdo želel, je lahko šel v cerkev.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Prvi spomin je takrat, ko so nas odpeljali iz Maribora. Prišli so ob polnoči in začeli razbijati po vratih in mene in še dva odpeljali. Pripravljeni smo morali biti v 15 minutah, vendar smo to pričakovali, saj smo slišali, da pobirajo ljudi. Odpeljali so nas v kasarno v Melju⁵⁶ in tam so nas vsakega posebej pregledali in vse pobrali in pustili samo kovček z najnujnejšimi stvarmi. Zvečer pa so nas spravili na (glavno) železniško postajo, kjer nas je že čakal vlak. Nobeden ni vedel kam gremo, ko pa je vlak krenil, pa smo videli, da gremo proti jugu. V Zagreb (v takratni NDH) smo prišli okoli sedmih ponoči. Tam so nas lepo sprejeli (člani odbora za slovenske priseljence) in nam dajali čaje in skrbeli za nas.⁵⁷ Potem so nas peljali naprej v Slavonsko Požego.⁵⁸ Tam so nas postavili na travo, kjer smo bili cel teden. Potem so nas spet naložili na vlak in nas odpeljali v Slavonski Brod. Tam pa na brod čez Savo (v Bosno) in spet v vlak. Tam so nam prvič dali nekaj za jest. V vagone so nas natrpali okoli 50. Z vlakom smo se peljali do Travnika (v Srednji Bosni).

Slika 4 in 5: Taborišče slovenskih izgnancev v Slavonski Požegi leta 1941 (lastnik fotografij: Ivan Lužovec). Ker ni bi dovoljeno fotografiranje, sta bili sliki narejena naskrivaj.

⁵⁶ Vojašnica v mariborskem predelu Melje je bila od druge polovice aprila leta 1941 zbirno taborišče za aretirane štajerske Slovence, a tudi nekatere druge za Tretji rajh nezaželene skupine prebivalcev Štajerske, kot so bili Judje, Romi in tudi Hrvati. Od tod je v 1. valu izganjanja odšlo 11 transportov v Srbijo, zadnji tega vala, 12. transport, pa je odšel iz Rajhenburga v Posavju, se zaradi izgnanih duhovnikov ustavil v Zagrebu (glej op. 73) in nato nadaljeval pot v Srbijo, s skupaj 4.801 izgnanci. V 2. valu izganjanja je iz meljske vojašnice odšlo 14 transportov v NDH s skupaj 6.065 izgnanci. Vsi transporti 2. vala so se končali v Slavonski Požegi, tako tudi transport intervjuvanca. Podrobneje: Ferenc, 1990, str. 215, Ževart, 1992A, Brvar, 2007, str. 45-59, glej tudi op. 5.

⁵⁷ O odboru za slovenske priseljence v Zagrebu: Ferenc, 1990, str. 215.

⁵⁸ O taborišču v Slavonski Požegi: Ferenc, 1990, str. 215.

Slika 6: Pri počitku v »spalnici« v šoli Zoriolnici leta 1941 (lastnik fotografije: Ivan Lužovec).

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Od 1945 do 1947 sem se boril sam s seboj, saj nisem želel ostati v vojski. Seveda 1945 je lahko bilo iti iz vojske, saj je bilo lahko dobiti službe. Tisti, ki pa smo ostali pa potem več ni bilo teh služb.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Kapital želi imeti vedno več in ko ne gre več izkoristi silo. Danes je že malo drugače, kot prej. Ni več ene sile, ampak jih je več. Orožje je prav tako drugačno, ve se, da če bi se to zdaj zgodilo, bi bilo konec. V I. svetovni vojni so bile še (odločilne) mitraljez, puška, nož. V II. svetovni vojni pa je že bilo (odločilno) letalstvo in tanki. Bilo je že zelo drugače. V vojni zmaguje tisti, ki je najbolj grob, to je bil Hitler. Za njega ni bilo nič nemogoče. Potem pa je že konec II. svetovne vojne bila atomska bomba. Vojne ali se bodo končale, ali pa bo svet uničen.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Kot vojna kapitala. Ta razporeditev sil, moči. Seveda je težko z eno besedo reči vse, samo to je osnova, ker kapital na nemški strani je bil v krizi. Istočasno je ruska revolucija bila prav tako v krizi. To si ti, ki izzivajo potem vojne, ki ne razmišljajo širše in ne razmišljajo o posledicah.

3.9 Marija Rak

Osnovni podatki

Ime in priimek: Marija Rak, dekliški priimek Koren

Letnica rojstva: 1931

Kraj rojstva: Banja Luka, Bosna in Hercegovina

Čas opravljanja intervjuja: julij leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Mariboru.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Oba sta bila tekstilca. Oče, mama in dve sestri

3.) Šolanje pred in med vojno

Obiskovala osnovno šolo do 2. razreda. Jaz sem hodila v studenško šolo v 2. razred.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Naš oče je pa bil sindikalist in je bil kandidat za člana (komunistične) partije. Je pa tik preden so prišli Nemci pobegnil v Bosno. Midve s sestro in mamó pa smo bile tukaj. Mama še je nekaj časa delala. V šoli pa je bilo tako, da smo morali prínesti vse knjige, ki smo jih imeli iz knjižnice in so jih sežgali. Potem smo tudi morali pozdravljati Hitlerja. Potem pa smo pustili vse naše stvari (pohištvo,...) pri enih znanci in smo z mamó tudi pobegnili v Bosno.⁵⁹ Tam smo z vojaki potovali tri dni. V Bosni pa je oče imel še dve sestri , ki sta pobegnili, ko so Italijani zasedli Primorsko. Tam smo živeli v hlevu. Potem pa smo si iz blata naredili opeke in si sezidali neko hišico. Oče pa je pomagal domačinom na polju, zidal,... Ker nismo imeli nič in smo od nečesa mogli živeti. Ustaši so izgnali Poljake, Slovence, Rome in Žide. Naša

---

⁵⁹ Intervjuvanka je sodila v skupino izgnancev, ki so se z begom izognili nasilju v nemški okupacijski coni. Ocenjeno število takšnih izgnancev je okoli 17.000; glej op. 5.

družina je zato pobegnila v Trnjava, to je bilo partizansko zaledje, kjer so imeli bolnice, štab, vse skupaj. Tja smo mi potovali eno zimo. Spominjam se, da sem imela gromozansko velike čevlje, ki sem jih od nekoga dobila. Nam so pomagali partizani, da smo bežali, za nami pa so streljali. Nato so nas naselili v neko šolo, dali so nam seno in smo skupaj z drugimi družinami prebivali. Bilo nas je kakih deset. Tisto leto pa je bilo tudi zelo dosti uši. Razsajal pa je tudi tifus.⁶⁰

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Bili smo izgnanci. Med vojno, smo pomagali tudi partizanov, koliko je bilo možno, saj smo bili še otroci.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Zelo dosti. V naši vasi so ubili enega našega učitelja, potem so ubili tudi eno punco. Videla sem veliko mrtvih.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Ne, mislim, da je bila stroga disciplina, saj če ne bi bilo tako, se verjetno ne bi za to odločali.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Verjeli smo, če bi kdo lahko kaj naredil, je to Tito.

---

⁶⁰ Tifus je nalezljiva črevesna bolezen, katere povzročitelj so bakterije iz rodu salmonel ali rikacij. Obstaja več vrst tifusa. V povezavi z vojnimi dogodki in poslabšanimi higienskimi razmerami se pojavlja pegasti tifus ali pegavica (tudi vojni tifus), ki ga povzroča bakterija *Rickettsia prowazekii*, prenaša pa ga bela uš (*Pediculus humanus corporis*) s pikom ali ugrizom. Preprečuje se s cepljenjem, uničevanjem uši in antibiotiki. Čeprav so cepivo proti tifusu in antibiotike odkrili že pred II. svetovne vojne, jih v tem času še niso množično uporabljali. V II. svetovni vojni je tifus pegasti tifus povzročil smrt mnogih, ne nazadnje tudi zaradi tega, ker je vojna poslabšala higienske razmere ne samo vojakom na fronti ali v ujetniških taboriščih, pač pa tudi civilnemu prebivalstvu in predvsem taboriščnikom številnih koncentracijskih taborišč. Tako je najbolj znana žrtev holokavsta Ana Frank (1929-1945) umrla v koncentracijskem taborišču Bergen-Belsen zaradi tifusa. Podrobneje: *Typhus*, 2015.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Tisti, ki so želeli so šli k partizanov in so tudi imeli maše, ko je kdo umrl.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Konec vojne. Ko smo prišli v Slovenijo po vojni, smo se peljali v živilskih vagonih. Ko smo prišli v Maribor, nisem mogla verjeti, da je to vse tako drugačno.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Oče je pomagal v tistem štabu zidat, popravljat, mama pa je pomagala kuhat. Otroci pa smo bili razdeljeni v odrede/skupine, pa smo pomagali čistiti okoli bolnice in starejšim ljudem smo pomagali npr. saditi krompir. Hrano smo dobili iz štaba, ker je oče tam delal in je prinesel hrano domov. Tako smo živeli do osvoboditve. Bilo je grozno, ustaši in četniki so okoli pobijali cele vasi. Jeseni 1945 pa sem šla v partizansko gimnazijo v Banja Luko. Tam sem bila eno leto, potem pa smo spet prišli v Maribor.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Morali bi povedati dejansko kako je bilo, ne pa da vsak razlaga po svoje. Morali bi povedati, zakaj je prišlo do tega in drugo tudi to, da se ne bi smelo ponoviti.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Premalo jo obravnavajo. Morali bi več o tem vedeti in se tudi bolj podrobno o tem učiti.

3.10 Stanislav Rak

Osnovni podatki

Ime in priimek: Stanislav Rak

Letnica rojstva: 1927

Kraj rojstva: Maribor

Čas opravljanja intervjuja: julij leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Mariboru.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Delavska družina. Oče je bil mizar in je delal na železniški delavnici, mama pa je bila doma. Bili smo oče, mati in dva brata.

3.) Šolanje pred in med vojno

Obiskoval osnovno šolo do 4. razreda. Med vojno sem nadaljeval šolanje v Smederevu, kjer sem naredil en razred.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

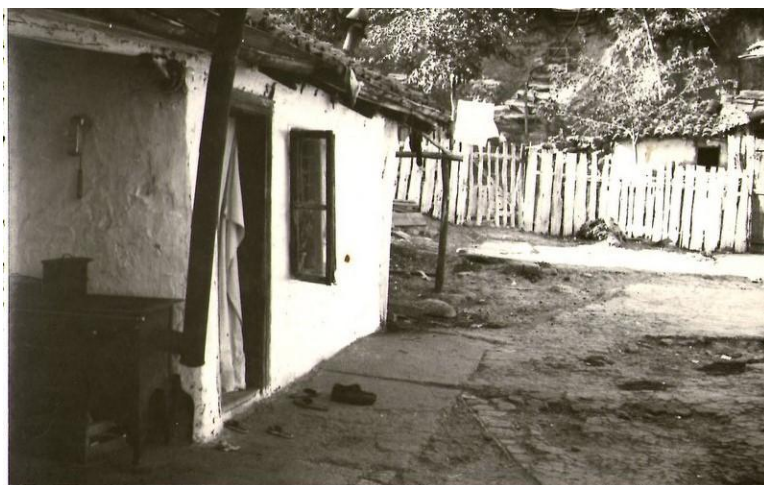
(8. aprila) 1941, ob prihodu Nemcev, so vojaki stare jugoslovanske vojske železniški in glavni most (v Mariboru) zrušili. Poleg tega so Nemci postavili pontonski most.

Slika 7: Maribor leta 1941: porušeni glavni most in ob njem še nedokončani pontonski most (lastnik fotografije: Ivan Lužovec).

Očeta (Ivan Rak), ker je bil Maistrov borec, so zaprli in je bil obsojen na smrt, naj bi ga streljali. Ker pa je bil oče v Avstro-Ogrski vojak in je na Solunski fronti rešil iz nekih bunkerjev avstrijske generale in eden od teh generalov mu je rekel, da če bo kdaj potreboval pomoč, ga naj pokliče. Oče se je v zaporu spomnil tega človeka in je nemškemu oficirju rekel naj vpraša tega človeka. Ta je bil grof nekje pri Gradcu in je potrdil in so očeta poslali v Meljsko kasarno.⁶¹ Med tem časom je bil oče zaprt, je mojbrat sodeloval v skupini v kateri so (29. aprila 1941) v Volkmerjevem prehodu dva nemška avtomobila zažgali.⁶² Moj brat (Vilibald/Dušan Rak

Slika 8: Izkaznica, ki jo Stanislav Rak uporabljal iz Smederevu (lastnik izkaznice: Stanislav Rak).

Slika 9: Hiša v Srbiji v kateri je živeli Stanislav Rak med vojno kot izgnanec (lastnik fotografije: Stanislav Rak).

⁶¹ Glej op. 56.

⁶² Zgodaj zjutraj 29. aprila 1941 so člani mariborske mladinske odporiške skupine v Volkmerjevem prehodu v središču mesta zažgali dva nemška osebna avtomobila. Akcija je bila prva uporniška akcija v Mariboru. Zgodila se je le tri dni po Hitlerjevem obisku in je bila dokaz borbenosti Mariborčanov. V letih 1971-1995 je bil na ta dan občinski praznik občine Maribor, od leta 1995 pa je eden od občinskih spominskih dni. Glej: Ževart, 1992A.

(1925-1945))⁶³ tam ni bil zraven, ampak je bil na straži pri Gosposki ulici, da bi nadziral, če bi prišla kakšna nemška patrolja tja gor. Ko so zažgali je brat pobegnil čez most sem domov in tri po tistem so bile v Mariboru racije. Nato so zjutraj prišli nemški vojaki s kamionom, nas natovorili in odpeljali v Meljsko kasarno. V tej kasarni so nas mučili, pobrali so ženskam prstane in verižice, fante so cele pregledali, če imajo mogoče kakšno zlatnino. Potem so nas po dveh dneh spet natovorili na vagone in nas transportirali v Srbijo v Gornji Milanovac.⁶⁴ Tam se je oče moral javiti vsakih 24 ur. Iz Gornjega Milanovca so nas potem poslali v Smederevo. V Smederevu je oče moral delati v železarni, jaz sem pa šel v šolo – dva razreda. En razred sem naredil, drugega pa ne, saj so Nemci iz razreda pobrali vse fante in smo morali iti delati v železarno. Tam sem moral delati malo več kot eno leto delati. Življenje je bilo zelo hudo, nismo imeli kruha, nismo imeli nič. Brat je nato odšel v partizane, potem sem odšel še jaz.⁶⁵ V tem odredu smo se boril v krajih v Srbiji. Pregarjali so nas Nemci, mi smo pregarjali Nemce in četnike. Enkrat so nas Nemci zajeli, nato smo mi njih,... Vem, da smo enkrat zajeli Nemce in sem takrat vprašal, če je kakšen Slovenec zraven. Takrat sta se dva javila in sta se priključila partizanom. Kaj smo z drugimi naredili ne vem, vem da jih nismo ubili, nekam smo jih poslali. Pri Beogradu smo se borili na Čukarici in do centra mesta je bil naš vod. Tam je bilo hudo. Tam so bile ulične borbe, Nemci ostrostrelci so bili poskriti v hišah, vendar smo jih premagali. Borba je trajala sedem dni in potem je bil Beograd (20. oktobra 1944) osvobojen.⁶⁶ Veliko jih je padlo. Po osvoboditvi Beograda pa je imel maršal Tito velik shod partizanov in je tam tudi imel govor.

Slika 10: Stanislav Rak kot partizan (lastnik fotografije: Stanislav Rak).

⁶³ O njem: *Slovenski bataljon*, 1980, str. 46, 96, 194 in 202, Peroci, 1993, str. 152 in *Smrtne žrtve ...* Vilibald Rak: <http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=63954>, 10. II. 2015.

⁶⁴ Transport v Gornji Milanovac je bil transport 1. vala. Iz Maribora je odšel 27. junija 1941, sestavljalo ga pa je 300 Slovencev in 37 Hrvatov, ki so jih izkrcali v NDH. Glej: Brvar, 2007, str. 54, glej tudi op. 56.

⁶⁵ O slovenskih izgnancih v kot partizanih v Srbiji: Peroci, 1993.

⁶⁶ Glej op. 43.

Nato smo odšli na Sremsko fronto.⁶⁷ Na Sremski fronti sem bil močno ranjen. Tam so nas dali na vozove in nas odpeljali v bolnišnico. Z bolnice so nas potem ko sem okrevал so nas poslali, da formiramo slovenski bataljon.⁶⁸

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Bil sem izgnanec in partizan.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Spomladi 1944 je prišla komanda, da gremo v napad v eno vas, saj so tam Nemci in četniki, ki mučijo ljudi. Ko smo prišli smo videli, da so bile cerkve iz lesa in tam smo videli ogenj. Večino Nemcev in četnikov je uspelo pobegniti, nekaj smo jih vseeno zajeli. Tistega ognja nismo mogli pogasiti. Ko je pa dogorelo, smo pa videli zažgane žene in male otroke. Oni so jih zaprli v cerkev in jih zažgali.

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

O tem nisem nič slišal.

---

⁶⁷ Sremsko fronto je izraz s katerim označujemo skoraj polletno vojskovanje (21. oktober 1944-14. april 1945) v ravninski pokrajini Srem zahodno od Beograda. Boji so potekali v rovih, torej na način, ki je bil značilen za I. svetovno vojno. Partizanske enote, ki so se tako znašle v povsem drugačnih okoliščinah kot so jih poznali večino vojne, so zato imeli neobičajno velike izgube. Skupaj je na Sremski fronti padlo okoli 15.400 partizanov in njim je posvečen leta 1988 postavljen spomenik pri vojvodinski vasi Adaševci tik ob avtocesti Zagreb-Beograd in kmalu za mejo s Hrvaško. Podrobneje: *Sremski front*, 2015.

⁶⁸ Slovenski bataljon je bil ustanovljena 26. novembra 1944 v Beogradu v Srbijo izgnanih Slovencev. Od 30. novembra 1944 do 6. februarja 1945 je bil bataljon 5. bataljon 1. krajiške brigade (glej op. 39). To je bila brigada, ki je bila, kot to pove njeno ime, ustanovljena v Zahodni Bosni ali Bosanski krajini. Ta del Jugoslavije je bil zaradi svoje izrazite partizanske naravnosti med najbolj pomembnimi za razvoj in slednjič končno zmago partizanskega gibanja. Glede na to, da je to bila tudi sploh prva brigada iz Krajine, je bila ena izmed najbolj izkušenih in elitnih partizanskih enot. Prav zaradi tega so jo poleti leta 1944 poslali iz Zahodne Bosne v Srbijo in so jo zaradi velikih izgub pri osvobajanju Srbije okrepili tudi z neizkušenimi slovenskimi prostovoljci. Po zelo kratkem urjenju so bataljon že konec decembra leta 1944 poslali na Sremsko fronto. Kmalu so se izkazale posledice neizkušenosti. 17. januarja 1945 je pri vasi Opatovac ob Donavi jugovzhodno od Vukovarja nemška 7. SS divizija Prinz Eugen, sestavljena iz pripadnikov jugoslovanske nemške manjšine sestavljena najbolj elitna nemška enota za boj proti partizanom, izvedla prodor, ki je na koncu pomaknil fronto za okoli 10 km proti vzhodu. Slovenski bataljon je bil med tistimi enotami, ki so bile prav na tem delu Sremske fronte in samo ta dan je padlo 77 njegovih borcev. Brat intervjuvanca Vilibald/Dušan je bil tega dne ranjen in je zaradi teh ran umrl 23. januarja 1945 v Sremski Mitrovici. Podrobneje: *Slovenski bataljon*, 1980 in Peroci, 1993, str. 148-154.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Vedeli smo, da je Tito naš poveljnik. Peli smo mu tudi pesmi. Vedeli smo, da nam on dajal direktive.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Jaz sem še včasih molil med vojno, zaradi straha, od straha sem se potem tudi boril. Pri nas smo imeli dva duhovnika v brigadi, en je bil pravoslavni, naš pa katoliški duhovnik. Nikoli nam ni prepovedal, da bi kaj povedali. Ni nosil orožja, je pa skrbel za ranjene. Da pa bi bili proti duhovščini ne morem reči, razen tistih, ki so sodelovali z Nemci.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Zelo dosti, najbolj srečen pa sem bil ko smo (20. oktobra 1944) osvobodili Beograd. Takrat smo peli in plesali kolo. Bilo je veselje na višku. Dogodkov je bilo veliko, srečnih in nesrečnih.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Ko je bilo konec vojne smo bili veseli. Komaj smo čakali, da bomo odšli domov. Mene so s Skopja premestili v Ljubljano, kjer sem bil demobiliziran. Konec vojne sem dočakal v Skopju. Takrat se je pelo, plesalo, streljalo v zrak od veselja. Bilo je strašno veselje.

Slika 11: Stanislav Rak kot partizan s tovariši leta 1945 (lastnik fotografije: Stanislav Rak).

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Moralo bi nas izučiti za prihodnost.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

V šoli v stari Jugoslaviji smo se učili zgodovini in smo se učili o Soški fronti in o Maistrovih borcih, o tem smo se učili in smo o tem veliko vedeli. Danes, če bi vprašali koga o II. svetovni vojni, bi verjetno bolj malo vedeli. V šoli otroci o tem marsikaj ne vedo.

3.11 Stanislava Ritonja

Osnovni podatki

Ime in priimek: Stanislava Ritonja, dekliški priimek Petek

Letnica rojstva: 1926

Kraj rojstva: Cvetkovci

Čas opravljanja intervjuja: avgust leta 2012

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

V Cvetkovcih pri Ormožu.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Osem oseb, oče je bil razgledani kmet in je povsod bil aktiven (predsednik gasilcev, posojilnice).

3.) Šolanje pred in med vojno

Osnovna šola, samo so Nemci prišli dva mesca predem sem končala šolo. Potem smo morali hoditi v nemško poklicno šolo, to je trajalo pol leta.

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Slabi. Bila je cvetna nedelja in smo ravno hodili od maše, ko so prišla letala in so napadli na železniški postaji vlak. Oče (Franc Petek) se je ravno vozil iz Ormoža in nas otroke videl, ter nam začel govoriti naj se vržemo na tla. Potem pa je tako prišla cela patrola. Ko so prišli pa smo tako mogli, tam kjer smo imeli več sob eno sobo oddati za vojake.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Bila sem šolarka, sodelavka osvobodilnega gibanja in nato taboriščnica.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Ja, za to smo slišali in vedeli. Oče je bil za politiko. Brat (Franc Petek (1921-1944))⁶⁹ je moral iti (marca leta 1943) v nemško vojsko.⁷⁰ Bil je v Kijevu, od kod je tudi pobegnil.⁷¹ Prišel je domov (na dopust), nato pa je odšel na Hrvaško, potem pa je prišel nazaj na Štajersko, (kot kurir kurirske postaje TV-8 s v Zgornji Pristavi pri Majšperku). Tam jih je odkrila nemška vojska in tam je tudi moj brat potem padel (27. septembra 1944).

7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Partizanskega nasilja jaz nisem doživela.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Od terencev,⁷² ki so hodili po terenu, smo vse zvedeli, to so bili študentje. Smo pa nasprotovali proti Nemcem, ker si povsod moral nemško govoriti.

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

Duhovnike so vse Nemci odpeljali. Zaprli so jih, nato pa so jih na Hrvaško odpeljali.⁷³

---

⁶⁹ O njem: Novak et al., 1985, str. 223 in *Smrtne žrtve ...* Franc Petek: <http://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=10722>, 7. II. 2015.

⁷⁰ Letnik 1921 iz Štajerske je bil vpoklican neposredno v nemško vojsko marca leta 1943. Glej op. 4.

⁷¹ S tem intervjuvanka ne misli, da je njen brat pobegnil iz nemške vojske na Vzhodni fronti, temveč, da je preživel boje okoli Kijeva, ki ga je v t. i. drugi bitki pri Kijevu osvobodila sovjetska vojska 6. novembra 1943. Podrobneje: *Battle of Kiev (1943)*.

⁷² Pripadniki osvobodilnega gibanja, ki so ilegalno delovali »na terenu«, torej na okupiranih območjih in ne v partizanskih enotah.

⁷³ Samo na 12. transportu 1. vala izganjanja, ki je odšel iz Rajhenburga, je bilo 165 škofijskih duhovnikov, 13 redovnih duhovnikov, 25 redovnih bratov in 1 bogoslovec iz ozemlja lavantinsko-mariborske škofije in ljubljanske škofije. Duhovniki tega transporta so se izstopili v Zagrebu in so bili nato poslani v župnije in samostane na območju NDH. Nekateri v NDH izgnani duhovniki niso preživeli vojne. Tako je bilo sedem slovenskih duhovnikov ubitih leta 1942 v koncentracijskem taborišču Jasenovac. Podrobneje: Rybač, 1993.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Spomnim se še, kako so ene iz Ormoža, ki smo jih poznali, na tovornjaku odpeljali. Pa sem jih videla, potem pa sem hitro poklicala očeta in mu povedala. Naročil mi je, naj grem za njimi s kolesom, če bodo še kam drugam šli, pa sem videla, da so se v naslednji vasi ustavili in so tam eno učiteljico odpeljali. Potem sem se še naprej odpeljala in tam so še tudi aretirali ljudi.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Na koncu vojne pa so nas iz taborišča osvobodili Rusi, ki so prišli iz vseh strani. Nato so nas vse iz taborišča izpustili in so nas vse peljali po skupinah ven. Nato smo pa v gozdu spali, kjer so nam dali hrano in tako smo potovali skoraj sedem dni. Potem pa je zadnja patrola prišla in smo bili med frontami. Potem so se mimo nas peljali oficirji, ki so nam povedali, da je 3 km od nas ruska fronta in da naj gremo v eno vas. Tam smo se nastanili. Tam ni bilo nobenega, saj so bili vsi poskriti v gozdu. Tam smo bile šest tednov, potem pa smo spet šle hoditi nazaj domov. Potem smo si organizirale dva konja in nas je teh šestnajst kaj nas je bilo s temi konji hodilo naprej. Potem smo prvi dan prehodile 40 km. Nato smo prišle do treh hiš in smo tam prenočile. Tam je tudi ena izmed nas umrla, saj je bila bolna in ni več prenesla. Tam smo jo tudi na bregu zakopale. Zjutraj smo šle naprej in prišle do mesta, kjer so bili Rusi in so nam povedali, da od tam pa gre vlak naprej. Potem smo mogle iti 25 km peš, ker od tukaj vseeno nato vlak ni peljal, potem pa tudi od tam ni šel vlak in smo mogle nazaj hoditi, čez dva dni pa je končno šel vlak. Z vlakom smo se vozile 6 tednov nazaj. Proga ni bila dokončana in smo na večjih postajah mogli čakati, da so dokončali progo. Prišli smo na Madžarsko, kjer smo ostali štiri dni. Kjer je bilo zbirališče taboriščnikov, kjer so te pogledali zdravniki in ti dali dokumente za dovoljenje oditi domov. Potem smo šli na vlak do Beograda in domov. Ko sem pa prišla do Hajdine z vlakom, nato pa sem mogla iti peš na Ptuj. Nato sem z tovornjakom, ki sem ga srečala po poti se odpeljala domov.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Da se po koncu vojne nisem mogla izučiti poklica, ki bi ga rada opravljala. Danes je ta možnost dana vsem.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Ni to prav kaj zdaj delajo, morali bi je obravnavati več.

3.12 Srečko Šarh

Osnovni podatki

Ime in priimek: Srečko Šarh

Letnica rojstva: 1930

Kraj rojstva: Lobnica

Čas opravljanja intervjuja:

januar leta 2014

Slika 12: Alfonz/Fonza Šarh (1893-1943) z družino na Lobnici leta 1938 (fotografija: <http://www.rtvsllo.si/blog/liberate/alfonz-sarh-domoljub-in-narodni-heroj/30434>). Zadaaj stojijo Ivan/Vanček (1929-1943), Alojz/Lojzek (1926-1943) in Jožek/Pepček (1928-1943), ki so vsi padli z očetom kot borci Pohorskega bataljona, spredaj desno intervjuvanec Srečko in levo Drago (1933), vmes pa Gabrijela/Jelka (1935) in Anica (1937), ki je v naročju matere Elizabete/Lize (1900-1942), umrle v Auschwitzu.

1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne

Tudi tukaj v Lobnici.

2.) Številčno stanje in socialni položaj družine

Devet otrok, če je velika družina, so bili težki časi.

3.) Šolanje pred in med vojno

Praktično nič, v začetku sem imel pljučnico in sem tako izgubil eno leto. Nato, ko se je vojna začela, je pa oče (Alfonz/Fonza Šarh (1893-1943))⁷⁴ bil v (starojugoslovanski) vojski, nato pa se je začela ta trda kmečka pot, saj smo na kmetiji bili z materjo (Elizabeto/Lizo (1900-1942)) skoraj sami otroci. Oče je bil nekaj časa v zaporu (v meljski vojašnici),⁷⁵ potem ko so ga izpustili, pa se je (od junija leta 1941) skrival, da ga ne bi ponovno aretirali. Bil je doma, v skrivališču pod podom, ko so prišli po nas 3. avgusta 1942.⁷⁶ Odpeljali so nas v Celje (v

⁷⁴ O njem: Filipič, 1979, s. v., Filipič, 1999 in Matjaž, 2008.

⁷⁵ Glej op. 56.

⁷⁶ Na ta dan so v Rušah in okolici aretirali 32 svojcev partizanov in talcev; glej: Ževart, 1996A.

okoliško osnovno šolo), kjer smo bili teden do štirinajst dni, od tam pa smo šli v (taborišče) Frohnleiten.⁷⁷

4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Grozni. Moj oče in starejši bratje so bili sokoli in so bili zavedni Slovenci, tako kot vsi tisti, ki so jih kot Slovence izgnali.

5.) Vloga med II. svetovno vojno

Ukradeni otrok. Sicer pa smo imeli tu domačine, ki so vojno z nami vred preživel.

6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?

Seveda, saj smo bili žrtve celo otroci. Celo otroci so bežali (pred nasiljem). Vem pa za pet Rušanov, med njimi so bili trije moji starejši bratje (Alojz/Lojzek (1926-1943), Jožek/Pepček (1928-1943) in Ivan/Vanček (1929-1943)), ki so pobegnili iz Frohnleitna.⁷⁸ Prišli so sami iz Frohnleitna peš domov, čeprav je tudi Avstrija bila okupirana. Takrat jih je nato oče peljal k Ruški četi,⁷⁹ ki se je 3. novembra 1942 priključila Pohorskemu bataljonu.⁸⁰

---

⁷⁷ Od devetih otrok, šestih dečkov in treh deklic, družine Šarh, je bil pred usodo ukradenih otrok rešena samo najmlajša Marija, ki je bila v času aretacije pri sorodnikih v Mariboru. Glej: Terčak, 1976, str. 270-272, Filipič, 1979, str. 176-183, sicer pa s. v. in Matjaž, 2008.

⁷⁸ Najprej so pobegnili 18. avgusta 1942 brata Alojz/Lojzek Šarh in Jožek/Pepček Šarh ter Slavko Vigec (1927-po 1945?). Mesec dni kasneje 14. septembra 1942 pa sta pobegnila še Ivan/Vanček Šarh in Milada Terpin/Trpin, kasneje por. Mihovec (1928-1996). Glej: Terčak, 1976, str. 271, 274-278 in 310, op. 5 ter Filipič, 1979, str. 182-182.

⁷⁹ Ruška četa je imela svoj začetek v skupini partizanov Štajerskega partizanskega bataljona, ki se konec leta 1941 zadrževala na Smolniku. Do vključitve v Pohorski bataljon je delovala na območju Pohorja, Dravskega polja in tudi v Mariboru. Podrobneje: Ževart, 1996B.

⁸⁰ Pohorski bataljon je bil ustanovljen 11. septembra 1942 na planoti Dobrovlje med Mozirjem in Braslovčami. Po vključitvi Ruške čete je imel v treh četah in ženskem vodu okoli 90 borcev in bork. Deloval je na območju Pohorja ter Mislinjske in Šaleške doline. Štab 4. operativne cone ga je ocenil za svojo najboljšo enoto. Znan je predvsem zaradi svojega tragičnega konca. 8. januarja 1943 je v nemškem napadu na tabor Pohorskega bataljona pri Treh žeblih oz. Osankarici nad Oplotnico padlo 69 borcev, torej vsi razen enega, ki je bil ranjen in zato ni mogel narediti samomora, so ga pa Nemci kasneje ustrelili kot talca. Podrobneje: Filipič, 1979 in Penič, 1995.

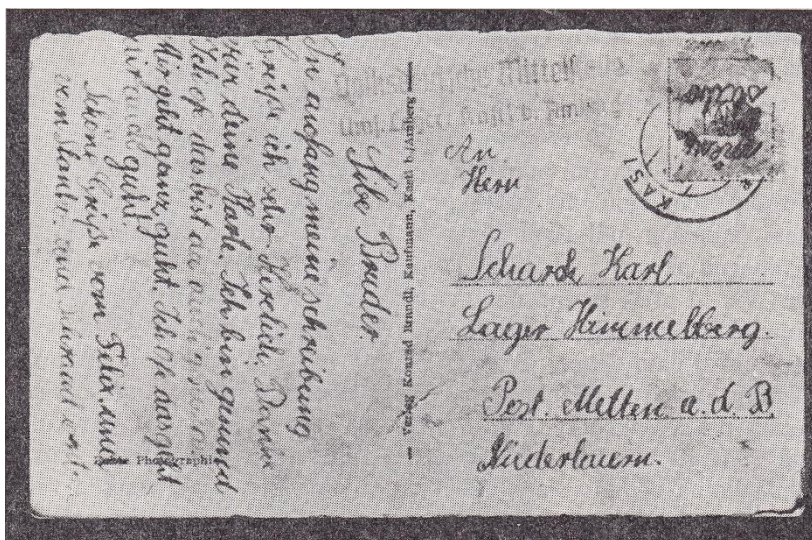
7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?

Mi smo takrat bili otroci in smo jim samo hrano nosili. Še tisto nedeljo, ko so nas selili, sem še jim nesel zelje in kruh.

8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?

Nič, sem pa vedel za partizane. Jaz bom tako rekel, da so bili v Kastlu (pri Ambergu) eni otroci iz Zgornje Savinjske doline in so dobili obisk, (potem) ko so Zgornjo Savinjsko dolino partizani osvobodili in tisti so povedali, da imajo

partizani Zgornjo Savinjsko dolino osvobojeno.⁸¹

Slika 13: Dopisnica v nemščini Srečka Šarha (1930) bratu Dragu (1933) v taborišče Himmelberg (fotografija: Terčak, 1976, str. 272) Pod znamko je napisal v slovenščini: »meni gre slabo«

9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno

To bi pa jaz težko kaj rekel, saj je mama oz. družina je bila krščanska. Zato je še toliko slabše, ko sem gledal televizijo, da je en škof rekel, da so šli Slovenci v Auschwitz na dopuste. Štajerska in Primorska teh problemov, ki ga je imela osrednja Slovenija, nista imela. Saj je duhovščina bila vodilna na Primorskem v vzdrževanju slovenstva. Tudi pri nas so bili duhovniki zelo pošteni in ogromno jih je bilo v partizanih ali pa zaprtih.

⁸¹ Osvoboditev Zgornje Savinjske doline je potekala v več fazah med 30. julijem in 12. septembrom 1944. Sodi med največje vojaške uspehe 4. operativne cone in slovenskih partizanov nasploh. Ustvarjeno je bilo okoli 500 km² veliko osvobojeno ozemlje. Podrobneje: *Osvoboditev Zgornje Savinjske doline*, 2015.

10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu

Lahko bi rekel, da mi noben poseben dogodek ni ostal v spominu. Mene v življenju ni zanimalo drugega kot domačija in vsaka domačija zahteva celega gospodarja. Spomnim se na Ruško nedeljo 12. septembra (1945),⁸² ko smo se pripeljali v Celje, kjer so bili razstavljene žrtve,⁸³ ko pa smo prišli v Ruše, sem najprej šel pogledat domačijo.

11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji

Veste, to je najboljše, da sem tiho, kaj je konec svetovne vojne, ker smo si vsi želeli še enkrat priti v domovino in do svojega doma. Jaz bi rekel da pustimo to raje pri miru in ne blatimo tega.

12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije

Da se cel svet, ne samo Slovenija, še ni naučil kako živeti, da vojne več ne bi bilo.

13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?

Mislím, da se je tu za razjokati. Da se svoje lastne zgodovine nekdo tako malo zaveda, mislim da to ni v redu.

---

⁸² Leta 1387 zgrajena Marijina cerkev v Rušah ni samo župnijska, temveč tudi romarska cerkev. Največje srečanje romarjev in posledično največji sejem je vsako leto Ruška nedelja, ki je na prvo nedeljo po 8. septembru, ko je dan Marijinega rojstva ali mali šmaren. Leta 1945 je bil datum Ruške nedelje bil 12. september 1945.

⁸³ Intervjuvanec verjetno misli na fotografije streljanja talcev na dvorišču Starega piskra v Celju 27. julija 1941. Izjemno pretresljive fotografije je uspel ohraniti znani celjski fotograf Josip Pelikan (1885-1977). Po koncu vojne jih je razstavil v izložbi svojega fotografskega ateljeja v središču Celja zato, da bi lahko talce na fotografijah prepoznali njihovi svojci. Podrobneje: Terčak, 1976, str. 128-129.

4. UČBENIK IN NA SPLETU DOSTOPNA LITERATURA

Pregledala sem samo učbenik za četrty letnik gimnazije, ki ga uporabljamo pri pouku.⁸⁴ V njem je predstavljena zgodovina 20. stoletja in zato tudi II. svetovna vojna. V učbeniku je sicer II. svetovna vojna predstavljena na skupaj 34 strani ali 11 % strani celotnega učbenika,⁸⁵ od tega je splošni zgodovini posvečeno 16 strani,⁸⁶ slovenski zgodovini pa 18 strani.⁸⁷ Menim, da bi o njej morale pisati veliko več. Zdi se mi, da je II. svetovna vojna opisana zelo površinsko in bi se ponekod lahko bolj poglobili in dodali kakšen osebno zgodbo. Prav tako sem opazila, da je o Slovencih v II. svetovni vojni napisano zelo malo konkretnega, čeprav ima v naši zgodovini pomembno vlogo. Vsega skupaj je o Slovencih zapisano le 94 strani pod poglavjem *Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju*.⁸⁸ Ampak kot že naslov pove, so v teh 94 strani zajeli Slovence v celotnem 20. stoletju. Ker pa se je slovenski narod začel naglo razvijati po II. svetovni vojni so temu posvetili zadnje poglavje, kljub temu sem mnenja, da bi morali morda kaj več povedati o Slovencih med vojno.

Med druge dostopne vire, sem pogledala koliko in predvsem kakšni so zadetki, če v internetno iskanje vtipkamo *Slovenci v II. svetovni vojni*. Kot sem pričakovala, je bilo zelo dosti zadetkov na to temo,⁸⁹ vendar so se vmes vrinili tudi zadetki za Slovence po vojni in I. svetovna vojna. Pričakovala sem, da bo kakšen zadetek z zgodbo katerega izmed preživelih, vendar tega nisem zaznala. Predvidevala sem, da bi se kje kakšna zgodba našla.

---

⁸⁴ Gabrič – Režek, 2011.

⁸⁵ Celoten učbenik ima 308 strani.

⁸⁶ Gabrič – Režek, 2011, str. 58-73.

⁸⁷ Gabrič – Režek, 2011, str. 165-182.

⁸⁸ Gabrič – Režek, 2011, str. 136-229.

⁸⁹ Nekatero sem uporabila tudi za svojo raziskovalno nalogo.

6. INTERPRETACIJA

Po končanem intervjuvanju sem vse zgodbe povzela in poskušala najti skupne značilnosti vseh zgodb. Čeprav je zgodba vsakega intervjuvanca različna, se skladajo v krutosti življenja med vojno. Seveda je dvanajst intervjuvancev le majhna številka v primerjavi z vsemi ljudmi, ki so preživeli II. svetovno vojno. Vseeno nam lahko že samo teh nekaj primerov pove, kako so ljudje med vojno živeli in razmišljali. Iz zgodb, ki sem jih slišala, sem spoznala, da verjetno nikoli ne bo natančno vedeli koliko plemenitega so ljudje naredili, kot tudi ne koliko ljudi je trpelo ali celo umrlo. Spoznala pa sem, da se je ljudem v času vojne celotno življenje obrnilo na glavo in da posledice nosijo še danes.

V zgodovinskih učbenikih veliko piše o II. svetovni vojni, vendar še v nobenem meni dostopnem učeniku nisem zasledila kakšne zgodbe »navadnih« ljudi. Tudi o vsakdanjih stvareh, kot je na primer šolanje, je zapisano zelo malo in če že, skromno. Seveda je že iz teh intervjujev razvidno, da je bilo v vsakem primeru drugačno. Nekateri se sploh niso šolali, saj so morali doma pomagati, nekateri so se, vendar jim je vojna preprečila nadaljevanje in so morali oditi v taborišča ali vojsko.

Seveda se vsak spominja začetka II. svetovne tudi drugače. Nekateri od intervjuvancev so še takrat bili otroci in niso vedeli kaj se takrat dogaja, so pa verjetno vsi začutili, da se dogaja nekaj strašnega. Verjetno so takrat na to gledali iz drugačnega kota, kot gledajo danes, vendar so morali zelo hitro odrasti in tudi sami morali opravljati nekatere nevarne naloge. Najpogosteje so ravno otroke uporabljali kot kurirje. Vsem se je življenje takrat »totalno« spremenilo. Ničesar, kot so poznali, ni več bilo. Lahko si samo predstavljamo, kakšno presenečenje je bil začetek vojne za ljudi.

Intervjuvancev med seboj ne moremo povsem primerjati, saj izhajajo iz različnih krajev in socialnih razmer, med vojno so imeli različne vloge in imajo danes različna prepričanja. Menim pa, da iz njihovih zgodb lahko poskušamo sestaviti nekakšno skupno zgodbo. To se je pokazalo še posebej jasno pri tistih vprašanjih s katerimi sem potrjevala v uvodu napisane hipoteze. Te bom v nadaljevanju natančneje pojasnila.

Vsakega posameznika, ki je živel med II. svetovno vojno, je zaznamovalo to obdobje. Vsak je imel svojo vlogo, nekateri so se borili in so sedaj ovekovečeni na spomenikih, nekateri so jim »samo« pomagali in morda zato trpeli v taboriščih, kjer so ovekovečeni z manj izraziti spomeniki. Nekateri pa so samo trpeli in niso ovekovečeni na nobenem spomeniku. Tudi zato upam, da bo moja raziskovalna naloga »spomenik« vsem, tudi tem.

6.1 Vloga med II. svetovno vojno

S tem vprašanjem je povezana hipoteza 1: večina intervjuvancev je imela v teku vojne glede na njej potek različne vloge. Glede na ponujene odgovore (partizan, sodelavec partizanov, izgnanec, zapornik, taboriščnik, osnovnošolec, dijak, civilist, mobiliziranec v nemško vojsko, ...) so se intervjuvanci običajno odločali za dva odgovora, v nekaterih primerih pa celo za tri, le v enem pa na enega. Glede na to, da nihče ni bil samo »nevtralen«, nisem prikazala odgovor iz te kategorije. To dokazuje kako je bila usoda posameznika odvisna od poteka vojna in nikakor ne dovoljuje poenostavitve. Odgovore sem poenotila na štiri osnovne kategorije (civilna žrtev vojne, sodelavec odporniškega gibanja, vojak, mobiliziranec in vojak, partizan) in vloge zmanjšal na dve prevladujoči.

Tabela 1: Vloge med vojno (vir: intervjuji).

vloga	št.	%
civilna žrtev vojne	7	33
sodelavec odporniškega gibanja	5	24
vojak, mobiliziranec	2	10
vojak, partizan	7	33
skupaj	21	100

Za izdelavo raziskovalne naloge sem poskušala poiskati čim več ljudi z različnimi vlogami, da bi slišala kako so v njihovih vlogah, gledali na vojno. Čeprav ugotovljena sestava ne odraža dejanskega razmerja med udeleženci II. svetovne vojne, menim, da je dovolj raznolika za prikaz kompleksnosti tematike.

6.2 Začetek vojne

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 2: večina intervjuvancev se bo natančno spomnila začetka vojne. Odgovore sem združevala v dve kategoriji: tiste, ki se ga natančno spomnijo in na tiste, ki se ga ne.

Tabela 2: Spomin na začetek vojne (vir: intervjuji).

spomin na začetek vojne	št.	%
natančen spomin	11	92
nenatančen spomin	1	8
skupaj	12	100

Omeniti velja, da niso vsi intervjuvanci na neposredno vprašanje o začetku vojne odgovorili z natančnim odgovorom. Ker pa je bilo eno izmed naslednjih vprašanj, kaj se jim je od dogajanja med vojno najbolj vtisnilo v spomin, se je dalo tudi odgovore na to vprašanje uporabiti za ugotovitev o natančnosti spomina na začetek vojne. To da je bila hipoteza o natančnosti spomina na začetek vojne potrjena, je dokaz, kakšno skrajno travmatično izkušnjo je pomenil že začetek vojne.

6.3 Nasilje okupatorja in njegovih domačih sodelavcev

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 3: večina intervjuvancev pozna nasilje okupatorja in njegovih domačih sodelavcev iz lastnih izkušenj.

Tabela 3: Nasilje okupatorja ali njegovih domačih sodelavcev (vir: intervjuji).

nasilje okupatorja in kvizlingov	št.	%
da	11	92
ne	1	8
skupaj	12	100

Vsi intervjuvanci razen enega navajajo, da so doživeli ali videli ali slišali za nasilje okupatorja ali njegovih domačih sodelavcev. V nekaterih primerih je bilo to nasilje tudi izrecno namenjeno intervjuvancem ali njihovim bližnjim. Edini primer negativnega odgovora, je pri

anketirancu, ki je bil velik del vojne izven Slovenije, saj je bil v Južni Italiji, Severni Afriki in na osvobojenem delu Jugoslavije.

6.4 Nasilje partizanov

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 4: večina intervjuvancev ne pozna partizanskega nasilja.

Tabela 4: Nasilje partizanov (vir: intervjuji).

nasilje partizanov	št.	%
da	11	92
ne	1	8
skupaj	12	100

Vsi intervjuvanci izjavljajo, da niso poznali ali doživeli partizansko nasilje. To je gotovo posledica tega, da so skoraj vsi bili partizani ali pa so jim pomagali. Kljub temu, pa se da v dveh primerih zaznati domnevni namig na nasilje partizanov: v enem primeru omenja intervjuvanec, ki je bil mobiliziranec v nemško vojsko in nato prekomorec, likvidacijo svojih kolegov, v drugem primeru pa intervjuvanec, ki je bil sodelavec odporniškega gibanja in partizan v Bosni in Hercegovini, omenja, da niso ubijali ujetih domobrancev, nič pa ne omenja ustaše, četnike ali nemške vojake, proti katerim se je tudi zagotovo boril. Tudi veja poudariti, da je bilo vprašanje o partizanskem nasilju izrecno omenjeno na čas med vojno, znano pa je, da je vrhunec partizanskega nasilja nad premaganimi nasprotniki nastopil neposredno po koncu vojne.

6.5 Vedenje o Josipu Brozu Titu

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 5: intervjuvanci so med vojno vedeli za Josipa Broza Tita. Odgovore sem ne glede na zanimive odtenke združila v samo dve kategoriji: da ali ne.

Tabela 5: Vedenje o Josipu Brozu Titu (vir: intervjuji).

poznavanje Tita	št.	%
da	9	75
ne	3	25
skupaj	12	100

Od intervjuvancev jih je tri četrtine vedela za Tita že med vojno. Trije, ki za njega niso vedeli med vojno, so bili v tem času na ozemlju Tretjega rajha. Kljub temu pa so vedeli, da je na območju Slovenije oz. Jugoslavije odporniško gibanje. Največ se je za Tita zvedelo v vojski, saj so jim tam dajali o tem jasne informacije, dodatno pa so njem poročali partizanski mediji. Če odgovore iz tabele 4 primerjam z odgovori iz tabele 1, ugotovim, da so vsi tisti, ki so bili pri partizanih, takoj vedeli za Tita, drugi pa ne. Iz tega torej sklepam, da so jih pri partizanih seznanjali z najnovejšimi dogodki, ostali, ki pa so bili izgnanci, mobiliziranci ali taboriščniki pa takšnega vira niso imeli.

6.6 Najbolj pomembna posledica II. svetovne vojne

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 6: večina intervjuvancev izpostavlja kot najbolj pomembno posledico II. svetovne vojne njen pomen za prihodnji, torej tudi današnji razvoj. Odgovore intervjuvancev sem združila v dve kategoriji, tiste, ki so tako ali drugače izpostavili pomen II. svetovne vojne za prihodnost, in tiste, ki so navedli druge vzroke.

Tabela 6: Najbolj pomembna posledica II. svetovne vojne (vir: intervjuji).

posledica vojne	št.	%
prihodnost	7	58
drugo	5	42
skupaj	12	100

Nekoliko presenetljivo je odgovorilo v povezavi s prihodnostjo le nekaj več kot polovica intervjuvancev. Ostali odgovori so bili: dva intervjuvanca sta navedla, da se svet ni nič naučil iz II. svetovne vojne, dva intervjuvanca sta izpostavila žrtve II. svetovne vojne, ena

intervjuvanka pa je izpostavila pomen II. svetovne vojne na njeno osebno življenjsko pot, ker ta ni bila takšna kot si je želela pred njo. Mislim, da bi podobno sestavo odgovorov dobili tudi pri ljudeh, ki nimajo neposredne izkušnje z II. svetovno vojno.

6.7 Obravnavanje II. svetovne vojne v šolah

Vprašanje je bilo zastavljeno v esejski obliki in z njim je povezana hipoteza 7: večina intervjuvancev ni zadovoljna z obravnavanjem zgodovine II. svetovne vojne na Slovenskem v današnjih slovenskih šolah. Odgovore sem združevala v tri kategoriji: tiste, ki so z navedenim zadovoljni in tiste, ki s tem niso.

Tabela 7: Obravnavanje II. svetovne vojne v šolah (vir: intervjuji).

obravnavanje vojne v šolah	št.	%
nezadovoljni	12	100
zadovoljni	0	0
skupaj	12	100

Vsi intervjuvanci so nezadovoljni s stanjem šolske zgodovine o II. svetovni vojni na Slovenskem. Največ intervjuvancev, kar osem, jih meni, da bi te tematike moralo biti več v šolskih učnih načrtih. Poudarjali so, da je tega včasih v učnih načrtih bilo več in da so njihovi otroci o tem dosti več vedeli, kot današnja generacija mladih. Pomenljivo pa je tudi, da so ostali štirje poudarili ne toliko zmanjšani obseg tematike v današnjih šolah, kot tudi potrebo po uravnoteženosti razlaganja dogajanja med II. svetovno vojno na Slovenskem. Zaradi neposrednosti pa izpostavljam odgovor enega izmed anketirancev, ki je rekel: *»Mislim, da se je tu za razjokat. Da se svoje lastne zgodovine nekdo tako malo zaveda, mislim da to ni v redu.«*

7. ZAKJUČEK

Za izdelavo raziskovalne naloge sem se odločila, ker se mi zdi pomembno prisluhniti tudi ljudem, ki so to obdobje doživeli in ga preživeli. Mislím, da se od njih lahko marsikaj naučimo in se mi zdi vredno njihovo znanje in njihove izkušnje prenesti na kasnejše generacije. Vsak preživeli bi moral povedati svojo zgodbo, mi pa bi morali poskrbeti, da ne bomo pozabili. Saj je za vsakim obrazom svoja zgodba. S tem sem tudi prispevala k družbeni odgovornosti.

Da bi ohranila vsaj nekaj takšnih primarnih virov, sem se odločila poiskati starejše ljudi, ki so preživeli in bi mi želeli povedati svojo zgodbo. Z vsakim od njih sem govorila in vsi so bili veseli, da jih nekdo posluša. Vsi intervjuvanci so se spomnili II. svetovne vojne in njenih grozot (hipoteza 3). Spomnili so se tudi najmanjših podrobnosti (hipoteza 2).

Večina intervjuvancev so bili partizani ali pa njihovi sodelavci in se zato tudi niso spomnili partizanskega nasilja (hipoteza 4). Zelo živo so pa se spomnili okupatorskega nasilja, ki so ga doživeli sami ali pa so ga videli na znancih, družini ali prijateljih. Ker je bilo preveč zgodb, nekaterih niti nisem vključila v to raziskovalno nalogo. Presenečena sem bila nad tem, da jih kar veliko ni vedelo za Josipa Broza Tita med vojno in so za njega izvedeli komaj po njej ob prihodu domov (hipoteza 5).

Intervjuvala sem samo dvanajst ljudi, ki so preživeli II. svetovno vojno, in tako izvedela dvanajst različnih zgodb o njej. Med nami je še vedno veliko zgodb o II. svetovni vojni, ki bi jih bilo vredno poslušati, saj nas vsaka lahko nekaj nauči. Vsak primer je edinstven in nikoli ne bomo bili zmožni slišati vseh zgodb, zato lahko vsaj poskusimo slišati te, ki jih še lahko.

8. LITERATURA

- *Allied invasion of Sicily*: http://en.wikipedia.org/wiki/Allied_invasion_of_Sicily, 7. II. 2015.
- Ambrožič, 1988 = Ladislav Ambrožič, Deveti korpus NOV in POJ, v: *Enciklopedija Slovenije 2*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 242.
- *Battle of Kiev (1943)*: http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Kiev_%281943%29, 9. II. 2015.
- *Beogradska operacija*: http://sh.wikipedia.org/wiki/Beogradska_operacija, 7. II. 2015.
- Brvar, 2007 = Klemen Brvar, »Dobro nam došli, bračo Slovenci!«. *Izgnanci iz Maribora med drugo svetovno vojno kot del nemške raznarodovalne politike - diplomsko delo*, Ljubljana 2007.
- *Četrdesetdruga vazduhoplovna jurišna divizija NOVJ*: http://sr.wikipedia.org/wiki/42._%D0%B2%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%98%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%88, 10. II. 2015.
- *Četrta jugoslovenska armija*: http://sh.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cetrta_jugoslovenska_armija, 7. II. 2015.
- Fajdiga, 2001 = Mirko Fajdiga, Zidanškova brigada, v: *Enciklopedija Slovenije 15*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, str. 180.
- Ferenc, 1990 = Tone Ferenc, Izganjanje Slovencev 1941-45, v: *Enciklopedija Slovenije 4*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 214-215.
- Ferenc, 1992 = Tone Ferenc, Lebensborn, v: *Enciklopedija Slovenije 6*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 113.
- Ferenc, 2002 = Tone Ferenc, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1941-45, v: *Enciklopedija Slovenije 16*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002, str. 134-135.
- Filipič, 1979 = France Filipič, *Pohorski bataljon: poglavje iz zgodovine narodnoosvobodilne borbe v severovzhodni Sloveniji*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1979⁵.
- Filipič, 1999 = France Filipič, Alfonz Šarh - Iztok, v: *Enciklopedija Slovenije 13*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 7.

- *Franc Puncer (duhovnik)*: http://sl.wikipedia.org/wiki/Franc_Puncer_%28duhovnik%29, 9. II. 2015
- Gabrič - Režek, 2013 = Aleš Gabrič – Mateja Režek, *Zgodovina 4: učbenik za četrti letnik gimnazije*, Ljubljana: DZS, 2011 (in kasnejši ponatise).
- Guštin, 2000 = Damjan Guštin, Vojkova brigada, v: *Enciklopedija Slovenije 14*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, str. 315.
- Hren, 1987 = Alojzij Hren, Jožef Berce - Rudi, v: *Enciklopedija Slovenije 1*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 245.
- *Jedanaesta vazduhoplovna lovačka divizija NOVJ*: http://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%88%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%88, 10. II. 2015.
- Klukovič, 2013 = Tilen Klukovič, *Prisilne mobilizacije v Sloveniji v času 2. svetovne vojne: primerjava med nemško in partizansko vojsko: magistrsko delo*, Ljubljana 2013.
- Klun, 1994 = Albert Klun, Peta prekomorska brigada Ivana Turšiča - Iztoka, v: *Enciklopedija Slovenije 8*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994, str. 320.
- Klun, 1995A = Albert Klun, Prekomorci, v: *Enciklopedija Slovenije 9*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 284-285.
- Klun, 1995B = Albert Klun, Prva tankovska brigada, v: *Enciklopedija Slovenije 9*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 409.
- Krebelj, 2004 = Jana Krebelj, *Slovenci in abesinska vojna : vojna v luči slovenskih časopisov Jutro in Slovenec: diplomsko delo*, Ljubljana 2004.
- Marković, 1996 = Zvezdan Marković, Rupnikova linija, v: *Enciklopedija Slovenije 10*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, str. 331.
- Matjaž, 2008 = Asja Matjaž, Šarhovi potomci, *7 dni 57, št. 16, 23. IV. 2008*, str. 8.
- *Napad na sarajevski aerodrom Rajlovac 1943.:*
http://sh.wikipedia.org/wiki/Napad_na_sarajevski_aerodrom_1943., 7. II. 2015.
- *No. 351 Squadron RAF*: http://en.wikipedia.org/wiki/No._351_Squadron_RAF, 8. II. 2015.
- *No. 352 Squadron RAF*: http://en.wikipedia.org/wiki/No._352_Squadron_RAF, 8. II. 2015.

- Novak et al., 1985 = Drago Novak - Ivo Orešnik - Herman Štičl, *Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1985.
- *Operation Dragoon*: http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Dragoon, 7. II. 2015.
- *Operation Overlord*: http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Overlord, 7. II. 2015.
- *Osvoboditev Zgornje Savinjske doline*:
<http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&id=3785>, 10. II. 2015.
- Pavlin, 1989 = Mile Pavlin, Enaintrideseta divizija NOV in POJ, v: *Enciklopedija Slovenije* 3, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989, str. 38.
- Penič, 1992 = Lojze Penič, Makole v NOB, v: *Enciklopedija Slovenije* 6, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 379.
- Penič, 1995 = Lojze Penič, Pohorski partizanski bataljon, v: *Enciklopedija Slovenije* 9, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 44.
- Peroci, 1993 = Milan Peroci, Slovenski izgnanci v Srbiji v narodnoosvobodilnem boju, v: Franc Šetinc (ur.), *Izgnanci: zbornik slovenskih izgnancev 1941-1945*, Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije, 1993, str. 143-156.
- Petelin, 1988 = Stanko Petelin, Dolomitski partizanski odred, v: *Enciklopedija Slovenije* 2, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 304.
- Pickl, 1996 = Othmar Pickl, *700 Jahre Marktgemeinde Frohnleiten*, Frohnleiten: Eigenverl. d. Marktgemeinde Frohnleiten, 1996.
- *Prva krajiška proleterska udarna brigada*:
http://sh.wikipedia.org/wiki/Prva_kraji%C5%A1ka_proleterska_udarna_brigada, 7. II. 2015.
- Rybař, 1993 = Miloř Rybař, Izgoni slovenskih duhovnikov leta 1941, v: Franc Šetinc (ur.), *Izgnanci: zbornik slovenskih izgnancev 1941-1945*, Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije, 1993, str. 117-129.
- *Second Italo-Ethiopian War*: http://en.wikipedia.org/wiki/Second_Italo-Ethiopian_War, 9. II. 2015.
- Sever, 2009 = France Sever, *Past na Menini planini: kako smo prelisičili XIV. SS-divizijo*, Celje: Fit Media, 2009³.
- *Smrtne ųrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej*: <http://www.sistory.si/zrtve>.
- *Slovenski bataljon prve krajiške proletarske udarne brigade: oris bojne poti in spomini*, Ljubljana: Odbor Slovenskega bataljona 1. krajiške brigade, 1980.

- *Sremski front*: http://sh.wikipedia.org/wiki/Sremski_front, 10. II. 2015.
- Svetina, 1977 = Tone Svetina, *Ognjeni plaz*, Ljubljana: Založba Borec, 1977.
- Štut, Tomaž, *Elitne enote na območju današnje Slovenije med drugo svetovno vojno: diplomsko delo*, Ljubljana 2008.
- Tuš, 2006 = Nina Tuš, *Ukradeni otroci - diplomsko delo*, Ljubljana 2006.
- Terčak, 1973 = Stane Terčak, *Ukradeni otroci*, Ljubljana: Borec, 1973².
- Terčak, 1976 = Stane Terčak, *Celjski Stari pisker*, Ljubljana: Borec, 1976.
- *Typhus*: <http://en.wikipedia.org/wiki/Typhus>, 10. II. 2015.
- Urbancl Planinšec, 2011 = Urbancl Planinšec Mateja, *Duhovnik Jože Lampret, njegovo življenje in delo od rojstva do konca 2. svetovne vojne: diplomsko delo*, Maribor 2011.
- Ževart, 1988 = Milan Ževart, Celjski sodni zapori, v: *Enciklopedija Slovenije 2*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 16.
- Ževart, 1992A = Milan Ževart, Maribor, od 1941 do 1945, v: *Enciklopedija Slovenije 6*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 404.
- Ževart, 1992B = Milan Ževart, Mariborski sodni zapori, v: *Enciklopedija Slovenije 6*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 411.
- Ževart, 1996A = Milan Ževart, Ruše v NOB, v: *Enciklopedija Slovenije 10*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, str. 358.
- Ževart, 1996B = Milan Ževart, Ruška partizanska četa, v: *Enciklopedija Slovenije 10*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, str. 360.
- Ževart, 1999 = Milan Ževart, Štirinajsta divizija, v: *Enciklopedija Slovenije 13*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 143-144.
- Ževart, 2000 = Milan Ževart, Ukradeni otroci, v: *Enciklopedija Slovenije 14*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, str. 21-22.
- Ževart – Terčak, 1969 = Milan Ževart – Stane Terčak (ur.), *Poslovilna pisma žrtev za svobodo. Druga razširjena in dopolnjena izdaja Poslovilnih pisem za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski*, Maribor: Obzorja, 1969.

9. PRILOGA

- 1.) Kraj bivanja pred začetkom II. svetovne vojne
- 2.) Številčno stanje in socialni položaj družine
- 3.) Šolanje pred in med vojno
- 4.) Spomini na začetek II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji
- 5.) Vloga med II. svetovno vojno (ponujeni odgovori: partizan, sodelavec partizanov, izgnanec, zapornik, taboriščnik, osnovnošolec, dijak, civilist, mobiliziranec v nemško vojsko, ...)
- 6.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli okupatorsko nasilje ali nasilje domačih sodelavcev okupatorja?
- 7.) Ali ste med II. svetovno vojno slišali za/videli/doživeli nasilje partizanov?
- 8.) Kaj ste med II. svetovno vojno vedeli o Josipu Brozu Titu?
- 9.) Delovanje duhovnika/duhovščine v domačem kraju/kraju bivanja med vojno
- 10.) Dogodek, ki vam je iz II. svetovno vojno najbolj ostal v spominu
- 11.) Spomini na konec II. svetovne vojne v Sloveniji/Jugoslaviji
- 12.) Najbolj pomembna posledica konca II. svetovne vojne, ki bi jo moral poznati vsak državljan Slovenije
- 13.) Kako bi naj v slovenskih šolah obravnavati II. svetovno vojno?